

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

FINANSŲ IR APSKAITOS KATEDRA

Apskaitos, finansų ir bankininkystės studijų programa
Kodas 62404S102

ANASTASIJA LIUBIMOVA

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

VALSTYBĖS IŠLAIDŲ ĮTAKA ŠALIES EKONOMINIAM AUGIMUI

Kaunas 2011

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

FINANSŲ IR APSKAITOS KATEDRA

ANASTASIJA LIUBIMOVA

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

VALSTYBĖS IŠLAIDŲ ĮTAKA ŠALIES EKONOMINIAM AUGIMUI

Darbo vadovas _____
(parašas)

doc.dr. Gerda Žigienė

(darbo vadovo mokslo laipsnis,
mokslo pedagoginis vardas,
vardas ir pavardė)

Magistrantas _____
(parašas)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2011

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS	5
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS	7
1. VALTYBĖS IŠLAIDŲ APIMTIES IR EKONOMINIO AUGIMO RYŠYS	11
1.1. <i>Valstybės išlaidų apimties įtaka šalies ekonominiam augimui</i>	<i>11</i>
1.2. <i>Valstybės išlaidų klasifikacija</i>	<i>19</i>
2. VALSTYBĖS IŠLAIDŲ STRUKTŪROS IR EKONOMINIO AUGIMO RYŠYS	25
2.1. <i>Valstybės išlaidų struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui</i>	<i>25</i>
2.2. <i>Ekonominių valstybės išlaidų elementų galimas poveikis šalies ekonominiam augimui</i>	<i>31</i>
2.3. <i>Tyrimo metodologiniai nurodymai</i>	<i>34</i>
3. VALSTYBĖS IŠLAIDŲ APIMTIES IR STRUKTŪROS ĮTAKA LIETUVOS EKONOMINIAM AUGIMUI	39
3.1. <i>Hipotezės Nr.1 patvirtinimas / paneigimas</i>	<i>39</i>
3.2. <i>Hipotezės Nr.2 patvirtinimas / paneigimas</i>	<i>45</i>
3.3. <i>Hipotezės Nr.3 patvirtinimas / paneigimas</i>	<i>49</i>
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	54
SANTRAUKA	57
SUMMARY	59
LITERATŪRA	61
PRIEDAI	69

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BVP – Bendrasis vidaus produktas

COFOG – Classification of the Functions of the Government – *Valstybės funkcijų klasifikacija*

DEA – Data Envelopment Analysis – *Duomenų apdorojimo analizė*

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

ES – Europos Sąjunga

ES-15 – Europos Sąjungos šalių penkioliktukas

GDP – Gross Domestic Product – *Bendrasis vidaus produktas*

VAR – Vector autoregression – *Vektorinė autoregresija*

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė	N.Gemmell (2006) siūlomas valstybės išlaidų skirstymas pagal produkt. požymį	26
2 lentelė	M.Bleaney ir kt. (2001) siūlomas valstybės išlaidų skirstymas pagal produkt. požymį	27
3 lentelė	Produktyvios ir neproduktyvios valstybės išlaidos pagal funkcinę klasifikaciją.....	30
4 lentelė	Valstybės išlaidų struktūros įtaka ekonominiam augimui ir valdymo kokybė	30
5 lentelė	Fiskalinės politikos poveikis šalies ekonominiam augimui	31
6 lentelė	Produktyvios, neutralios ir neproduktyvios valstybės išlaidos pagal ekonom. klas.	34
7 lentelė	Funkcinių valstybės išlaidų elementų suskirstymas į penkias grupes.....	36
8 lentelė	Funkcinių valstybės išlaidų elementų (ne)produktyvumo lygių nustatymo modelis.....	38
9 lentelė	Valstybės išlaidų apimtis ir ekonominis augimas 2000-2009 metais Lietuvoje	41
10 lentelė	Valstybės išlaidų apimtys ir ekonominio augimo Lietuvoje statistinio ryšio rodikliai....	41
11 lentelė	Teoriškai neprodukt. valstybės išlaidų elementų pokyčiai 2001-2009 m. Lietuvoje.....	46
12 lentelė	Teoriškai neprodukt. valst. išl. elementų pokyčių ir BVP pokyčių stat. ryšio rodikliai ...	47
13 lentelė	Statistinės priklausomybės stiprumas pagal koreliacijos koeficientą	47
14 lentelė	Teoriškai neprodukt. valst. išlaidų elementų neproduktyvumo lygiai 2005-2009 m.....	48
15 lentelė	Teoriškai produktyvių valstybės išlaidų elementų pokyčiai 2001-2009 m. Lietuvoje	50
16 lentelė	Teoriškai produkt. valst. išl. elementų pokyčių ir BVP pokyčių stat. ryšio rodikliai	51
17 lentelė	Teoriškai produkt. valstybės išlaidų elementų produktyvumo lygiai 2005-2009 m.....	52
18 lentelė	Teoriškai produktyvūs valstybės išlaidų elementai: koreliacinės analizės ir produktyvumo lygių nustatymo tyrimo rezultatai	53

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav.	Rahn'o kreivė - ryšys tarp valstybės išlaidų ir ekonomikos augimo G-7 šalyse.....	16
2 pav.	Valstybės išlaidų apimtis ES-15 ir Baltijos šalyse 2009 metais.....	19
3 pav.	Valstybės išlaidų struktūra pagal produktyvumą ES ir Baltijos šalyse 2009 metais	28
4 pav.	Valstybės išlaidų apimties ir proc. dalies BVP pokyčiai 2000-2009 m. Lietuvoje.....	40
5 pav.	Valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo ryšys Lietuvoje.....	44

ĮVADAS

Temos aktualumas. Pasaulinė ekonomika pasižymi cikliškumu, todėl ekonomikos augimo sulėtėjimas ar netgi ekonominis nuosmukis yra neišvengiamas, tam tikrais laikotarpiais pakertantis ne vienos valstybės ekonominį stabilumą. Atsiradus tokiai probleminei situacijai šalyje, valstybių valdžios organai, norėdami sušvelninti ekonominio nestabilumo pasekmes, turi imtis atitinkamų fiskalinės politikos veiksmų: persvarstyti patiriamas valstybės išlaidas bei atlikti tam tikrus apmokestinimo pokyčius.

Norėdamos paskatinti ekonominį augimą, valstybės susiduria su aktualių klausimų – didinti ar mažinti valstybės išlaidas? Iš vienos pusės, valstybės išlaidų didinimas sukurtų papildomas darbo vietas šalyje bei palaikytų esamą vartojimo lygį, iš kitos pusės, valstybės išlaidų didinimas reikštų apmokestinimo didinimą ar papildomą skolinimąsi, o tai neigiamai paveiktų privataus sektoriaus veiklą. Valstybės išlaidų mažinimas taip pat yra prieštaringas: tai nereikalautų papildomo apmokestinimo ar skolinimosi, gal netgi sąlygotų šių procesų sumažėjimą, tačiau šalis susidurtų su nedarbo problema bei sumažėjusiu vartojimu, kas sąlygotų tolimesnį ekonomikos smukimą. Tokiu būdu valstybės išlaidų apimties pasirinkimas, atsižvelgiant į galimą poveikį šalies ekonominiam augimui, tampa aktualių klausimų.

Dar svarbesniu uždaviniu tampa valstybės išlaidų struktūros optimizavimas. Valstybė patiria išlaidas, atlikdama ekonominio ir socialinio pobūdžio funkcijas. Valstybė, turėdama ribotus finansinius išteklius, turėtų tiksliai ir teisingai nustatyti prioritetus, kokios sritys yra svarbiausios bei kokias sritis finansuojant galima būtų pasiekti spartesnio ekonominio augimo. Mokslinėje literatūroje valstybės išlaidos klasifikuojamos kaip produktyvios ir neproduktyvios. Teigiama, jog keičiant valstybės išlaidų struktūrą, daugiau lėšų skiriant produktyviems valstybės išlaidų elementams, galima teigiamai paveikti ekonominio augimo tempus.

Tačiau nėra aiškiai apibrėžta, kokie būtent elementai yra produktyvūs, o kokie – ne. Nors skirstymo principas yra panašus, tačiau klasifikuojant atskirus elementus, atsiranda nuomonių nesutapimai. Mokslinėje literatūroje daugiau dėmesio yra skiriama tik funkciniai valstybės išlaidų klasifikacijai, beveik neatsižvelgiant į skirstymą pagal ekonomines kategorijas. Be to, mokslininkai, teigdami, kad tam tikras valstybės išlaidų elementas yra produktyvus ar neproduktyvus, nepateikia jokios informacijos apie šio elemento produktyvumo / neproduktyvumo lygį. Tokiu būdu valstybės išlaidų apimtis ir struktūra bei šių veiksnių galima įtaka šalies ekonominiam augimui tampa įdomiu analizės objektu.

Problemos ištyrimo lygis. J.Gwartney ir kt. (1998), S.Gupta ir kt. (2005), D.Mitchell (2005), A.N.Hakro (2009), B.M.Riedl (2010) ir daugelis kitų mokslininkų tyrė valstybės išlaidų apimties įtaką šalies ekonominiam augimui bei padarė išvadą, jog ryšys tarp valstybės išlaidų ir

bendrojo vidaus produkto (BVP) augimo yra dviprasmiškas. M.Senjur (1996), S.Gupta ir kt. (2005) nustatė, kad galimas valstybės išlaidų poveikis ekonominiam augimui priklauso nuo šalies išsivystymo lygio. J.Gwartney ir kt. (1998), D.Mitchell (2005), A.C.Nuță (2008), B.M.Riedl (2010) nagrinėjo, kodėl valstybės išlaidos galėtų būti kenksmingos šalies ekonominiam augimui.

B.L.Chen (2006), C.N.Sudersanan ir kt. (2008), J.Ferreiro ir kt. (2009), И.Греков (2009) ir daugelis kitų mokslininkų, analizuodami valstybės išlaidas, padarė išvadą, jog valstybės išlaidos gali būti produktyvios ir neproduktyvios. M.Bleaney ir kt. (2001), N.Gemmell (2006), J.Ferreiro ir kt. (2009), remdamiesi atliktais tyrimais, pasiūlė valstybės išlaidų skirstymo variantus pagal produktyvumo požymį, remiantis funkicine valstybės išlaidų klasifikacija. S.Ghosh ir A.Gregoriou (2008) nustatė, jeigu pradinis produktyvių išlaidų lygis visų valstybės išlaidų struktūroje yra labai aukštas, tuomet valstybės išlaidų struktūros keitimas link produktyvių išlaidų gali nesukelti stipraus teigiamo efekto. R.Balducci (2005) nustatė, jog nereikėtų valstybės išlaidų struktūroje palikti vien tik produktyvias išlaidas, reikėtų stengtis pasiekti optimalią struktūrą, kurioje būtų ir neproduktyvių išlaidų.

C.Gray (2007) nustatė, kad produktyvių valstybės išlaidų poveikis šalies ekonominiam augimui priklauso nuo šalies valdymo kokybės, o N.Gemmell (2006) analizavo, kaip produktyvių išlaidų poveikis šalies ekonominiam augimui priklauso nuo išlaidų finansavimo būdo.

Problemos esmė – kaip valstybės išlaidų apimtis ir struktūra veikia šalies ekonominį augimą.

Darbo objektas – valstybės išlaidų apimtis ir struktūra.

Darbo tikslas – išsiaiškinti valstybės išlaidų apimties ir struktūros galimą poveikį šalies ekonominiam augimui teoriniu lygmeniu ir nustatyti faktinę šalies ekonominio augimo priklausomybę nuo valstybės išlaidų apimties ir struktūros.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgus mokslinių tyrimų pateikiamą informaciją, nustatyti valstybės išlaidų apimties galimą įtaką šalies ekonominiam augimui.
2. Išanalizavus skirtingų mokslinių autorių siūlomus išlaidų skirstymo variantus pagal produktyvumo požymį, apibrėžti skirtingų valstybės išlaidų elementų galimą įtaką šalies ekonominiam augimui.
3. Remiantis statistiniais duomenimis, išanalizuoti valstybės išlaidų apimties ir BVP pokyčių priklausomybę Lietuvoje bei nustatyti optimalų valstybės išlaidų santykį, palyginus su BVP, kuriam esant Lietuvos ekonomikos augimo tempai būtų sparčiausi.
4. Remiantis statistiniais duomenimis, išanalizuoti skirtingų valstybės išlaidų elementų faktinį poveikį Lietuvos BVP augimui bei nustatyti kiekvieno valstybės išlaidų elemento produktyvumo / neproduktyvumo lygį.

Tyrimo metodai. Analizuojant teorinius valstybės išlaidų apimtys ir struktūros aspektus, atsižvelgiant į šių veiksnių galimą įtaką šalies ekonominiam augimui, darbe buvo naudojama lyginamoji mokslinės literatūros analizė, sintezė, sisteminimas. Atliekant empirinį tyrimą, buvo panaudoti kiekybiniai tyrimo metodai – kiekybinė duomenų analizė (statistinio apdorojimo metodai: laiko eilutės, aprašomoji statistika bei koreliacinė ir regresinė analizė) – kurie įgalina nustatyti faktinius ryšius tarp valstybės išlaidų apimtys bei struktūros ir šalies ekonominio augimo.

Darbo struktūra. Pirmoje dalyje „VALSTYBĖS IŠLAIDŲ APIMTIES IR EKONOMINIO AUGIMO RYŠYS“ nagrinėjamos valstybinio įsikišimo į šalies ekonomiką prielaidos bei pagrindinės valstybės funkcijos, analizuojama valstybės išlaidų apimtys galima įtaka šalies ekonominiam augimui, pateikiama valstybės išlaidų funkcinės ir ekonominės klasifikacijos svarba.

Antroje dalyje „VALSTYBĖS IŠLAIDŲ STRUKTŪROS IR EKONOMINIO AUGIMO RYŠYS“ nagrinėjama valstybės išlaidų struktūros galima įtaka šalies ekonominiam augimui, analizuojami užsienio autorių atliktų empirinių tyrimų rezultatai, konkretūs valstybės išlaidų elementai atskirai pagal funkcinę ir atskirai pagal ekonominę klasifikaciją suskirstomi, atsižvelgiant į jų produktyvumo požymį, nurodoma trumpa tyrimo metodologija, suformuojamas modelis.

Trečioje dalyje „VALSTYBĖS IŠLAIDŲ APIMTIES IR STRUKTŪROS ĮTAKA LIETUVOS EKONOMINIAM AUGIMUI“ iškeliamos hipotezės, analizuojama valstybės išlaidų apimtys ir BVP pokyčių priklausomybė, nustatomas palankiausias valstybės išlaidų ir BVP santykis, kuriam esant Lietuvoje ekonomika auga sparčiausiai, išanalizuojamas kiekvieno valstybės išlaidų elemento faktinis poveikis Lietuvos BVP augimui, nustatomas kiekvieno elemento vidutinis produktyvumo / neproduktyvumo lygis per 2005-2009 metus.

Naudota literatūra. Teorinėje darbo dalyje daugiausia naudotasi užsienio autorių moksliniais darbais, empiriniais tyrimais, Lietuvos teisės aktais. Analitinėje darbo dalyje panaudota moksliniuose straipsniuose ir internete pateikiama informacija. Empirinio tyrimo duomenų šaltiniai yra Lietuvos Statistikos departamento internetiniame puslapyje pateikiama informacija apie bendrojo vidaus produkto pokyčius, valstybės išlaidų pokyčius pagal funkcinę klasifikaciją, Lietuvos Finansų ministerijos internetiniame puslapyje pateikiama informacija apie valstybės išlaidų pokyčius pagal kryžminę klasifikaciją 2009 metais bei Lietuvos Finansų ministerijos pagal specialią užklausą pateikiama informacija apie valstybės išlaidų pokyčius pagal kryžminę klasifikaciją 2005-2008 metais.

Darbo teorinė reikšmė. Išanalizavus įvairių autorių teigimus apie galimą valstybės išlaidų apimtys įtaką šalies ekonominiam augimui, buvo suformuluota apibendrinanti išvada, jog valstybės išlaidų apimtys turi būti nei per didelė, nei per maža, be to, kiekvienoje valstybėje optimalus išlaidų lygis yra skirtingas, kadangi valstybės išlaidų apimtį sąlygoja šalies išsivystymo lygis, šalies dydis, valstybės išlaidų valdymo kokybė ir t.t. Įvertinus moksliniuose šaltiniuose pateikiamą informaciją,

valstybės išlaidų elementai buvo suskirstyti pagal produktyvumo požymius, remiantis funkcinė ir ekonomine klasifikacija.

Darbo praktinė reikšmė. Patikrinamos suformuluotos išvados apie valstybės išlaidų galimą įtaką šalies ekonominiam augimui praktikoje. Remiantis statistiniais duomenimis, nustatomas palankiausias valstybės išlaidų ir BVP santykis, kuriam esant Lietuvoje ekonomika turėtų augti sparčiausiu tempu. Nustatomas kiekvieno valstybės išlaidų elemento faktinis poveikis BVP augimui, nustatomas kiekvieno elemento vidutinis produktyvumo / neproduktyvumo lygis per nagrinėjamus metus.

Rezultatų aprobavimas. Remiantis šiame mokslo tiriamajame darbe pateikta medžiaga, buvo parašyti du moksliniai straipsniai. Pirmasis straipsnis „Valstybės išlaidų apimties ir struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui“ buvo publikuotas moksliniame žurnale „Taikomoji Ekonomika: Sisteminiai tyrimai“ numeryje 4.1 (Tomas 4, Nr.1, 2010), p. 53-68, ISSN 1822-7996. Antrasis straipsnis „Funkcinių valstybės išlaidų elementų ekonominės struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui“ buvo publikuotas moksliniame žurnale „Vadyba“ numeryje 1(17), 2010, p. 61-68, ISSN 1648-7974.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, 3 dalys (teorinė, analitinė ir rezultatų dalys), išvados. Pagrindinė darbo medžiaga aprašyta 68 puslapiuose, įskaitant 18 lentelių, 5 paveikslus. Taip pat pateikiami 3 priedai. Panaudotos literatūros sąrašą sudaro 57 šaltiniai.

1. VALTYBĖS IŠLAIDŲ APIMTIES IR EKONOMINIO AUGIMO RYŠYS

Valstybės išlaidos - svarbus instrumentas, esantis valdžios rankose, kuris naudojamas, siekiant visuomenės pasitenkinimo. Valstybės išlaidos padeda susidoroti su neefektyviu ekonominių išteklių pasiskirstymu rinkoje. Jos padeda pašalinti ekonomikos ciklinius svyravimus bei garantuoja žemą nedarbo lygį ir kainų stabilumą. Tokiu būdu valstybės išlaidos daro reikšmingą įtaką šalies ekonominiam augimui (Sudersanan ir kt., 2008).

1.1. Valstybės išlaidų apimties įtaka šalies ekonominiam augimui

Pagrindinės valstybinio įsikišimo į rinkos ekonomiką priežastys ir valstybės funkcijos:

- *Rinkos ydos ir iškreipimai – jų taisymas* (Sattar, 1993; Фоззард ir kt., 2002). Rinkos yda – tokia situacija, kai rinka pati savaime neduoda veiksmingų ekonominių rezultatų. Prie rinkos ydų priskiriama: neveiksminga informacijos sklaida, kapitalo rinkų trūkumai, darbo rinkos nesuderinamumai (Europos bendrijų komisija, 2005), monopolijų formavimasis (Vainienė, 2009) ir t.t. Pasak H.S.Rosen ir T.Gayer (2008), rinkos ydos yra pagrindinė prielaida valstybinei intervencijai į šalies ekonomiką, t.y. rinkos ydos yra socialinės ekonomikos formavimosi pagrindas.
- *Pajamų nelygumai – jų mažinimas* (Фоззард ir kt., 2002). Dėl rinkos ekonomikos vis labiau didėja pajamų nelygumai tarp žmonių, didėja skurdas ir socialinė atskirtis. Valstybės priverstos skirti lėšas socialinei apsaugai, norėdamos palaikyti visų gyventojų normalų pragyvenimo lygį.
- *Pagrindinių viešųjų gėrybių (prekių ir paslaugų) prieinamumo sunkumai – jų teikimas* (Sattar, 1993; Фоззард ir kt., 2002). Pasak D.N.Hyman (2008), nemažai valstybės išlaidų apima investicijas į kelių, vandens ir kanalizacijos infrastruktūrą, oro ir jūros uostus, švietimą ir kitus projektus, didinančius socialinį kapitalą, kuris kelia viešojo ir privataus sektorių išteklių panaudojimo efektyvumą.
- *Ekonominio efektyvumo skatinimas* (Sattar, 1993). Daugelis pasaulio šalių, netgi tos, kurių rinkos yra gerai išvystytos, pastoviai skiria reikšmingas pinigų sumas tam tikrų pramonės šakų veiklos palaikymui ir skatinimui. Tokį valstybės dalyvavimą rinkoje pateisina nuostata, jog reikėtų remti gyvybiškai svarbias nacionaliniu mastu pramonės šakas dėl šalies interesų (Колосницына, 2003).

Valstybės išlaidų dydis priklauso nuo šalies viešojo sektoriaus (Senjur, 1996). Didesnio viešojo sektoriaus šalininkai teigia, kad valstybinės programos teikia tokias vertingas viešąsias gėrybes kaip švietimas ir infrastruktūra. Mažesnio viešojo sektoriaus gynėjai teigia, kad didesnė valstybės išlaidų dalis bendrajame vidaus produkte kenkia ekonominiam augimui, nes valstybė

perkelia papildomus išteklius iš efektyvaus (privataus) ekonomikos sektoriaus į viešąjį sektorių, kuris šiuos išteklius panaudoja ne taip efektyviai (Mitchell, 2005).

Anot A.N.Hakro (2009), neegzistuoja konkrečios nuomonės, kokią įtaką valstybės išlaidų didėjimas turi šalies ekonominiam augimui. Tam tikri mokslininkai atrado neigiamą sąryšį tarp valstybės išlaidų didėjimo ir ekonominio augimo, kiti mokslininkai nustatė, kad neegzistuoja stipraus neigiamo ryšio tarp šių dviejų kintamųjų, dar kiti mokslininkai nepriėjo jokių išvadų ir negali pasakyti, ar valstybės išlaidų didėjimas turi teigiamą, neigiamą arba neturi iš vis jokios įtakos šalies ekonominiam augimui. Pasak J.Gwartney ir kt. (1998), ryšys tarp valstybės išlaidų ir šalies ekonominio augimo yra dviprasmiškas, neapibrėžtas.

Anot M.Senjur (1996), valstybės išlaidos veikia ekonominį augimą skirtingai, todėl neįmanoma suformuluoti konkrečių išvadų apie sąryšį tarp valstybės išlaidų dalies BVP ir šalies ekonominio augimo. Tam tikromis aplinkybėmis mažesnė valstybės išlaidų dalis BVP gali būti palankesnė ir sąlygoti spartesnį ekonominį augimą, tačiau esant kitoms aplinkybėms, gali būti pageidaujama didesnė valstybės išlaidų dalis BVP (Mitchell, 2005).

Pasak S.Gupta ir kt. (2005), daugelis atliktų empirinių tyrimų parodė, kad esant tam tikroms aplinkybėms, valstybės išlaidų mažinimas gali skatinti šalies ekonominį augimą, tačiau dauguma tyrimų rėmėsi išsivysčiusių šalių duomenimis, nekreipiant dėmesio į mažų pajamų šalis. S.Gupta ir kt. (2005) teigimu, valstybės išlaidų mažinimas gali paskatinti ekonominį augimą tik ilgame laikotarpyje.

Pasak B.M.Riedl (2010), valstybės išlaidos negali iš karto paveikti šalies ekonominio augimo, tačiau gali turėti tam tikrą poveikį ilgame laikotarpyje. Ekonominis augimas atsiranda dėl papildomos prekių gamybos ir paslaugų teikimo (o ne dėl jau turimų pajamų persikirstymo), o tai reikalauja gamybos ir darbo pasiūlos augimo. Gamybos augimas reikalauja tam tikro derinio:

- daugiau kvalifikuotos ir efektyviai dirbančios darbo jėgos;
- daugiau privataus fizinio kapitalo (pvz., gamyklų, įrengimų);
- didesnio naujų technologijų panaudojimo;
- daugiau viešos infrastruktūros (pvz., kelių);
- rinkos, kurioje nusistatytų kainos;
- įstatymų galios, kad būtų galima užtikrinti sutarčių vykdymą (Riedl, 2010).

Valstybės poveikis ekonominiam augimui matuojamas valstybės poveikiu gamybai ir darbo pasiūlai. Tik retais atvejais, kai privatus sektorius nesugeba pateikti būtinų dalykų ekonomikos vystymuisi reikalingais kiekiais, valstybės išlaidos yra būtinos. Valstybės išlaidos, skirtos švietimui, infrastruktūrai, tyrimams ir plėtrai, galėtų padidinti gamybos tempus ilgame laikotarpyje, tačiau tik tuomet, jeigu valstybė finansuotų tokias sferas kompetentingiau, negu verslo institucijos, pelno nesiekiančios organizacijos ar fiziniai asmenys. Istoriskai valstybės retai turėdavo didesnę teigiamą

poveikį gamybos augimui, negu privatus sektorius. Daugelis atliktų empirinių tyrimų ir mokslinių darbų teigia, kad valstybės išlaidos paprastai turi neigiamą poveikį šalies ekonominiam augimui netgi ilgame laikotarpyje (Riedl, 2010).

Net jei tam tikros programos galėtų turėti teigiamą poveikį ekonominiam augimui, tai užtruktų labai ilgai. Pvz., išlaidos, skirtos švietimui, nepaveiktų gamybos augimo tol, kol studentas baigtų mokslus ir įeitų į darbo rinką, tačiau net kai jis taptų darbo pasiūlos vienetu, vis tiek nėra jokios garantijos, kad anksčiau patirtos išlaidos švietimui duotų teigiamų rezultatų ir gamybos apimtis išaugtų. Be to, naujų kelių, magistralių, tiltų statyba gali užtrukti ilgiau nei dešimtmetį, kol jais bus vežami žmonės ir gabenamos prekės (Riedl, 2010).

A.N.Hakro (2009), atlikęs tyrimą, nustatė, kad vis tik egzistuoja teigiamas ryšys tarp valstybės išlaidų didėjimo ir BVP vienam žmogui augimo. A.N.Hakro (2009) tokius rezultatus paaiškina, teigdamas, kad viešojo sektoriaus didinimas sukuria darbo vietas ir tokiu būdu sumažina nedarbą, o tai savo ruožtu didina namų ūkių pajamas, vartojimą, o galiausiai ir šalies ekonominį augimą.

K.H.Ghali (1997) nagrinėjo sąryšį tarp BVP vienam žmogui ir valstybės išlaidų dalies BVP. Buvo nustatyta, jog nėra akivaizdu, kad valstybės išlaidos gali skatinti BVP vienam žmogui augimą.

И.Осадчая (2005) nagrinėjo valstybės išlaidų (visų pirma išlaidų, skirtų socialinei sferai) įtaką šalies ekonominiam augimui. Anot И.Осадчая (2005), šių dviejų kintamųjų ryšys yra sudėtingai apibrėžiamas. Iš vienos pusės, valstybės išlaidos akivaizdžiai sąlygoja ekonominį augimą. Persikirstant pajamas per mokesčių sistemą ir socialines išmokas, valstybė didina vartojimą, tokiu būdu sprendžiant vieną iš svarbiausių rinkos problemų – galimą disbalansą tarp gamybos augimo ir vartojimo augimo. Be to, valstybė vykdo strategines ekonominio augimo funkcijas: teikia švietimą, sveikatos apsaugą, skiria finansavimą fundamentaliesiems tyrimams, skatina mokslo-technologinius projektus (Осадчая, 2005).

Iš kitos pusės, didėjant valstybės išlaidoms (kalbama apie išsivysčiusias šalis), pasireiškia jų neigiamo poveikio ekonominiam augimui požymiai. Visų pirma – mokesstinės naštos augimas. Pasirodo požymiai, kad tolimesnis mokesstinės naštos didėjimas gali neigiamai veikti ekonominį augimą: mažėja taupymas ir investicijos, ekonomika tampa „šėšeline“, mažėja darbo veiklos stimulai, didėja žmonių grupės, kurie pasirenka gyventi iš valstybės pašalpų, o ne iš pajamų, kurios yra apmokestinamos ir t.t. Kitas neigiamas požymis gali būti pastovūs biudžeto deficitai, kurių pagalba valstybė stengiasi išspręsti esamas problemas, nedidinant mokesstinės naštos, tačiau tokiu atveju atsiranda infliacija (Осадчая, 2005).

Problema yra ir biurokratinio aparato augimas. Atsirandantis valdymo organų sudėtingumas sąlygoja korupcijos atsiradimą, efektyvaus grįžtamojo ryšio tarp ekonominių ir socialinių procesų

praradimą. Sprendimų priėmimas ir įgyvendinimas tampa lėtesniu. Ilgalaikė statistinių duomenų, parodančių santykį tarp valstybės išlaidų dalies BVP ir ekonominio augimo tempų, analizė parodo, kad augant valstybės išlaidoms, BVP augimo tempai tampa vis mažesni (Осадчая, 2005).

Pagal tradicinį ekonomistų požiūrį valstybės išlaidų augimas didina riziką, kad tam tikra išteklių dalis gali būti išsekvota, t.y. panaudota neracionaliai. Manoma, kad mokesčių surinkimas yra labai kenksmingas ekonomikai, nes privatus sektorius šiuos išteklius panaudotų daug efektyviau (Hjerppe ir kt., 2007).

J.Gwartney ir kt. (1998) savo moksliniame straipsnyje palaiko T.Hobso (angl. – *Thomas Hobbes, 1588-1679*) politinę filosofiją, išdėstytą jo populiariajame veikalė „Leviatanas“ (angl. - *Leviathan, 1651*), jog gyvenimas be valdžios yra „sunkus, brutalus ir trumpas“, t.y. tokia valstybės santvarka yra anarchija. Teigiama, kad valdžios suteikiami įstatymai ir tvarka yra būtinas civilizuoto gyvenimo elementas. Tokios valstybės funkcijos kaip individų ir jų turto apsauga bei juridinės sistemos gyvavimo užtikrinimas išsprendžia valstybėje kylančius neramumus bei teigiamai veikia šalies ekonominį augimą. Nuosavybės teisių apsauga, sutarčių vykdymo užtikrinimas bei stabilus monetarinis režimas suteikia pagrindą rinkos ekonomikos vystymuisi (Gwartney ir kt., 1998).

Valdžia taipogi skatina šalies ekonominį augimą, investuojant į infrastruktūrą bei teikiant kitas viešąsias gėrybes, kurių rinka pati nesugeba pateikti. Prie tokių viešųjų gėrybių priskiriama kelių statyba bei nacionalinė gynyba (Gwartney ir kt., 1998).

Tačiau, kai viešasis sektorius toliau didėja, vis daugiau šalies išteklių yra sunaudojama ne dėl ekonominių, o politinių veiksnių. Tokiu būdu tolimesnis viešojo sektoriaus augimas nebesukelia stipraus teigiamo poveikio ekonominiam augimui: teigiamas poveikis vis mažes, didėjant viešajam sektoriui, kol visiškai išnyks ir taps neigiamu. Visų pirma, didesnis apmokestinimas ir papildomas skolinimasis, reikalingas valstybės išlaidų finansavimui, sukelia neigiamą poveikį ekonominiam augimui. Kai valdžia surenka vis didesnę dalį šalies gyventojų pajamų, jų paskatos investuoti, priimti riziką ir užsiimti efektyvumą didinančia veikla, mažėja. Tokiu būdu didesni mokesčiai ir skolinimasis išstums privačias investicijas, o tai sąlygos dar didesnę apmokestinimą ateityje. Tokiu būdu net jeigu valstybės išlaidų produktyvumas nemažėja, didesnio apmokestinimo ir skolinimosi destruktivus poveikis turės neigiamą įtaką šalies ekonominiam augimui, kadangi turimi šalies ištekliai bus perkelti iš privataus į viešąjį sektorių (Gwartney ir kt., 1998).

Antra, viešasis sektorius auga proporcingai privačiam sektoriui, tokiu būdu mažina gaunamą pelningumą iš panaudotų išteklių. Jeigu valstybė koncentruotųsi tik į savo esminių funkcijų atlikimą (nuosavybės teisių apsauga, juridinės sistemos gyvavimo užtikrinimas, stabilios monetarinės politikos palaikymas, nacionalinės gynybos palaikymas), tuomet valstybės sudarytų palankias sąlygas efektyviam rinkos ekonomikos egzistavimui ir tokiu būdu skatintų šalies ekonominį

augimą. Kai valdžia pradeda skverbtis į kitas sferas (infrastruktūros ir švietimo paslaugų teikimas), valdžia vis dar gali pagerinti šalies situaciją ir skatinti ekonominį augimą, net jei privatus sektorius sugeba pats teikti tokias gėrybes. Jeigu viešojo sektoriaus augimas tęsiasi, valstybės išlaidos skiriamos vis labiau neproduktyvioms sferoms. Tokiu būdu tolimesnis viešojo sektoriaus augimas pradeda stabdyti šalies ekonominį augimą. Tokia neigiama situacija paprastai turėtų įvykti tuomet, kai valstybė įsitraukia į tokią veiklą, kai naudą patiria individualūs vartotojai. Tokiai išlaidų grupei priskiriamas maisto tiekimas bei komunalinių, sveikatos priežiūros ir vaikų globos paslaugų teikimas. Nėra jokio pagrindo, kad valstybė šias paslaugas galėtų teikti efektyviau, negu privatus sektorius (Gwartney ir kt., 1998).

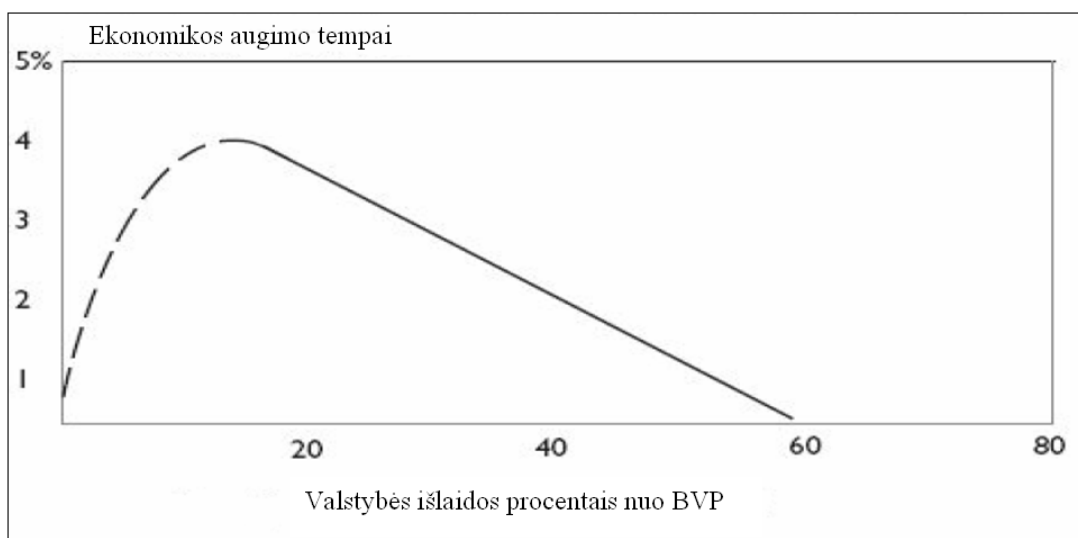
Galiausiai, politinis procesas yra ne toks dinamiškas kaip rinkos. Rinkoje egzistuoja konkurencija, kuri „nubaudžia“ tuos, kurie priima neteisingus sprendimus, todėl rinkos dalyviai yra priversti prisitaikyti prie besikeičiančių rinkos sąlygų ir vis aštrėjančios konkurencijos. Viešajame sektoriuje prisitaikymas prie pokyčių yra daug lėtesnis. Tokiu būdu viešajame sektoriuje yra sunkiau diegti inovacijas, o tai slopina šalies ekonominį augimą, jeigu viešasis sektorius yra pernelyg didelis. Pagrindė, ekonominis augimas yra siejamas su naujais atradimais. Konkurencija verčia verslininkus atrasti vis naujas ir patobulintas technologijas, geresnius gamybos metodus, norint išlaikyti savo pozicijas rinkoje. Tai yra vertės kūrimo ir ekonominio augimo pagrindas, kuris nėra aktualus viešajame sektoriuje (Gwartney ir kt., 1998).

Apibendrinant, galima teigti, jog valstybė teikia (1) būtiną infrastruktūrą rinkos ekonomikos vystymuisi bei (2) ribotą viešųjų gėrybių kiekį, kuris sudaro palankias sąlygas šalies ekonominiam augimui. Tačiau tolimesnis viešojo sektoriaus augimas sąlygoja (1) destruktivų didesnio apmokestinimo ir skolinimosi poveikį, (2) mažėjantį panaudojamų išteklių produktyvumą bei (3) lėtėjantį inovacijų diegimo ir vertės kūrimo procesą. Galiausiai, šie neigiami veiksniai pradės dominuoti, toliau augant viešajam sektoriui, ir papildomos valstybės išlaidos turės neigiamą įtaką šalies ekonominiam augimui (Gwartney ir kt., 1998).

Akivaizdu, kad valstybės išlaidos – tai teigiamų ir neigiamų poveikių derinimo procesas, kompromiso nustatymas. Iš anksto niekada negalima pasakyti, ar tam tikroje šalyje valstybės išlaidų teigiama įtaka turės persvarą prieš neigiamą įtaką. Rezultatas priklauso nuo valdžios kompetencijos ir šalies politinės sistemos (Senjur, 1996). Tačiau be abejonės galima teigti, kad jeigu valstybės išlaidos visiškai nebūtų patiriamos, tuomet šalies ekonominis augimas būtų labai lėtas, nes valstybė neužtikrintų tokių svarbių funkcijų kaip sutarčių vykdymas, privačios nuosavybės apsauga ir infrastruktūros plėtojimas. Galima teigti, kad tam tikro lygio valstybės išlaidos yra būtinos sėkmingam šalies vystymuisi (Mitchell, 2005).

Jeigu viešojo sektoriaus nėra, tuomet ekonominis augimas yra labai lėtas arba jo iš viso nėra. Bet kai tik valstybė pradeda vykdyti pagrindines savo funkcijas, šalies ekonominis augimas pradeda

sparčiai augti. Tai reiškia, kad iki tam tikro lygio valstybės išlaidų teikiama nauda persveria patiriamas išlaidas (Mitchell, 2005).

Šaltinis: LLRI. (2006) Analizė "Valstybės išlaidos – pasaulio patirtis ir Lietuvos praktika", p. 4.

1 pav. Rahn'o kreivė - ryšys tarp valstybės išlaidų ir ekonomikos augimo G-7 šalyse

Valstybės išlaidų poveikis šalies ekonominiam augimui gali būti pavaizduotas grafiškai (1 pav.), pasitelkiant Rahn'o kreivę*. Pagal Rahn'o kreivės teoriją pradžioje nedidelės apimties valstybės išlaidos, užtikrinančios pagrindines viešąsias paslaugas (įstatymų leidyba, tvarkos palaikymas, juridinės sistemos, užtikrinančios sutarčių vykdymą, formavimas ir t.t.), skatina ekonominį augimą. Tačiau augant valstybės išlaidų procentinei daliai bendrajame vidaus produkte, teigiamas valstybės išlaidų poveikis ekonominiam augimui mažėja. Galų gale valstybės išlaidos pasiekia tašką, kuriame jų augimas faktiškai stabdo ekonominį augimą (Nužė, 2008).

Jeigu tam tikra valstybės išlaidų programa neskatina ekonominio augimo arba sukelia tik nežymų teigiamą efektą, tuomet bendras poveikis ekonominiam augimui yra neigiamas, nes šių išlaidų teikiama nauda (jeigu tokia atsiranda) nepersveria patiriamų išlaidų (Nužė, 2008).

Anot A.C.Nužė (2008), egzistuoja dvi makroekonominės priežastys, paaiškinančios valstybės išlaidų neigiamą įtaką šalies ekonominiam augimui:

- *Netinkamas išteklių paskirstymas.* Kiekvieną kartą patiriant išlaidas valstybė naudoja darbą ir kapitalą (arba vieną iš jų), ir šie ištekliai daugiau nebeprieinami privataus sektoriaus reikmėms.
- *Išlaidų finansavimas.* Privačios veiklos apmokestinimas sąlygoja valstybės pajamų augimą, išimant pinigus iš produktyvaus sektoriaus. Paprastai mokesčių sistema mažina paskatas dirbti, taupyti ir investuoti. Jeigu valstybė finansuoja savo išlaidas, skolindamasi, ji sumažina pinigų kiekį, esantį privačiose kredito rinkose.

* 1986 m. Richard Rahn, JAV Prekybos Rūmų vyriausiasis ekonomistas, grafiškai pavaizdavo atvirkštinį ryšį tarp valstybės išlaidų ir ekonominio augimo, remiantis septynių stambiausių pramonės šalių duomenimis. G-7 šalys: JAV, Kanada, Jungtinė Karalystė, Vokietija, Prancūzija, Italija, Japonija.

Yra kelios priežastys, paaiškinančios neigiamą ryšį tarp valstybės išlaidų dalies bendrajame vidaus produkte didėjimo ir šalies ekonominio augimo:

- Valstybės išlaidos turi būti iš kažkur finansuojamos. Dėl šios priežasties pirmiausia valstybė turi surinkti pinigus per mokesčių sistemą. Bet koks valstybės išlaidų finansavimo būdas turi neigiamą įtaką šalies ekonominiam augimui.
- Valstybės išlaidos pakeičia („išstumia“) privačią veiklą. Kiekvienas litas, kurį išleidžia valstybė, reiškia, kad „produktyviam“ sektoriui lieka vienu litu mažiau. Tai mažina ekonominį augimą.
- Valstybės išlaidomis finansuojamas kenksmingas įsikišimas į rinkos ekonomiką. Tam tikra valstybės išlaidų dalis yra nukreipta tokių veiklų finansavimui, kurios sukelia reikšmingą neigiamą efektą ekonominiam augimui.
- Valstybės išlaidos skatina destruktivius (žalingo pobūdžio) pasirinkimus. Nemažai valstybės išlaidų programų, teikdamos finansavimą, sukelia ekonomiškai nepageidaujamų sprendimų priėmimą. Socialinės apsaugos programos skatina žmones tarp laisvalaikio ir darbo rinktis laisvalaikį, nes bedarbio pašalpos kuria paskatas žmonėms likti bedarbiais.
- Valstybės išlaidos varžo ekonomiškai palankius (teigiamo pobūdžio) pasirinkimus. Taupymas yra svarbi priemonė kapitalo surinkimui, tokiu būdu taupymas yra naujų investicijų pagrindas. Tačiau paskatos taupyti yra slopinamos, kadangi valstybė subsidijuoja tokias programas kaip socialinė apsauga (ypač pensijos) ir švietimas.
- Valstybės išlaidos trukdo išteklių pasiskirstymui. Konkurencija rinkoje sąlygoja efektyviausią išteklių pasiskirstymą. Tačiau valstybės įsikišimas į sveikatos apsaugą ir švietimą sukelia „trečiojo mokėtojo“ problemą, t.y. valstybė apmoka minėtas paslaugas, todėl vartotojai nereikalauja geriausios kokybės iš teikiamų paslaugų, nes jiems tai yra nemokama.
- Valstybės išlaidos yra mažiau efektyvus būdas teikti paslaugas. Valstybė tiesiogiai teikia tokias paslaugas kaip švietimas, oro uostų statyba ir priežiūra, pašto paslaugos. Tačiau privatus sektorius šias svarbias paslaugas galėtų teikti geresnės kokybės ir su mažesnėmis sąnaudomis.
- Valstybės išlaidos varžo inovacijas. Fiziniai ir juridiniai asmenys privačiame sektoriuje pastoviai ieško naujų galimybių, alternatyvų, norėdami išlikti konkurencingais. Tuo tarpu valstybės išlaidų programos yra nelanksčios (Mitchell, 2005).

Anot S.Gupta ir kt. (2005), sąryšį tarp valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo tempų stipriai veikia šalies pradinės ekonominės sąlygos, t.y. kiek valstybės išlaidų reformavimas paspartins šalies ekonominį augimą labai priklauso nuo šalies makroekonominio stabilumo. Teigiama, jog šalys, kurios dar nėra pasiekusios visiško makroekonominio stabilumo, gali pasiekti spartesnio ekonominio augimo, reformuojant valstybės išlaidas.

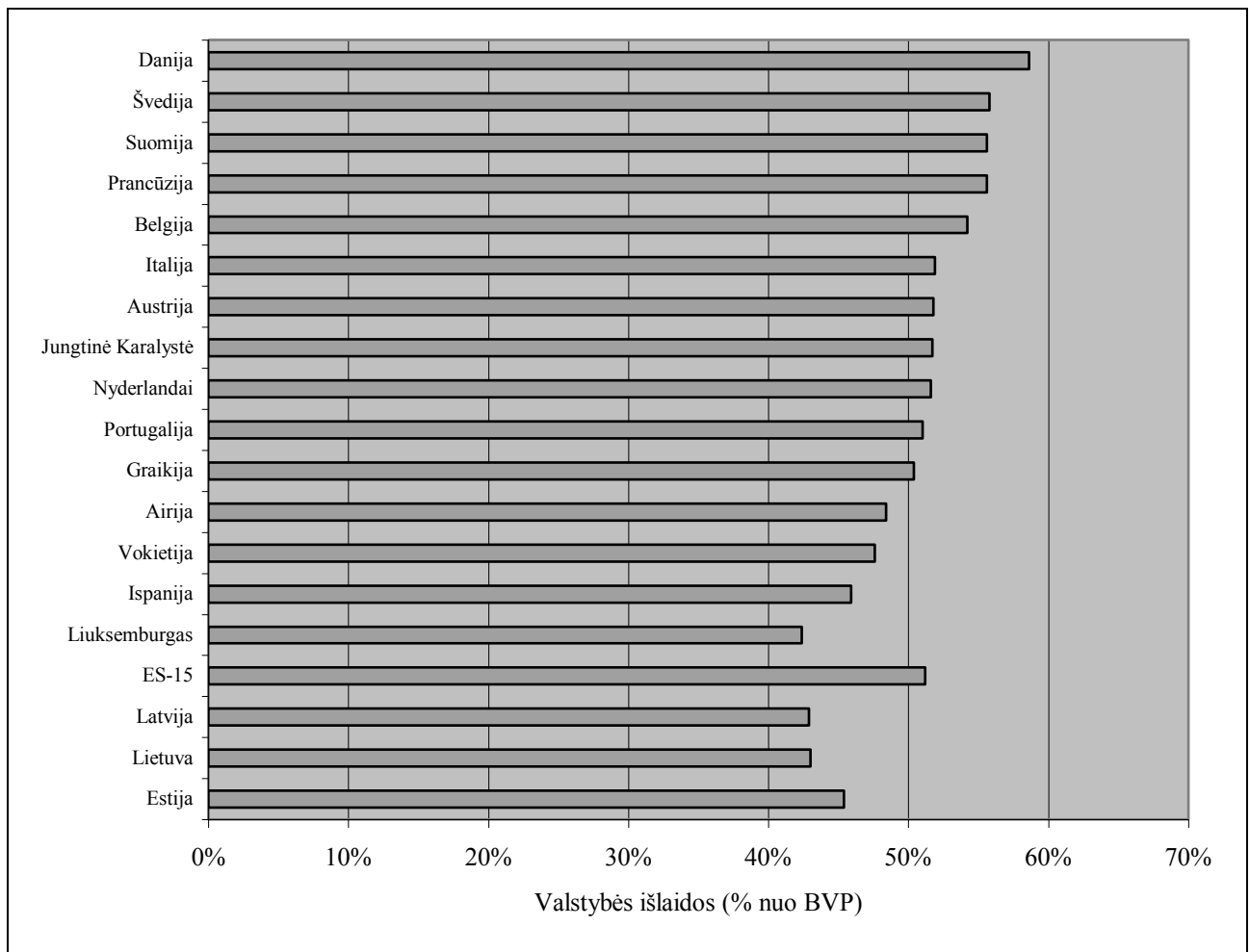
Nemažai atliktų empirinių tyrimų įvairiose šalyse nepatvirtino, kad egzistuoja stiprus neigiamas ryšys tarp viešojo sektoriaus dydžio ir ekonominio augimo. Tačiau toks neigiamas ryšys pastebimas išsivysčiusiose, turtingose šalyse, kur viešasis sektorius sudaro ženkliai ekonomikos dalį (Fölster, Henrekson, 2001). Tokius atliktų tyrimų rezultatus galima paaiškinti tuo, kad daugelis vyriausybių besivystančiose šalyse susiduria su ribotais finansiniais ištekliais bei didžiule konkurencija tarp jų panaudojimo tikslų, todėl besivystančiose šalyse yra svarbu nusistatyti tinkamus prioritetus ir panaudoti turimus išteklius labai efektyviai (Fan, 2008). Išsivysčiusių šalių finansiniai ištekliai yra didesni, todėl jų panaudojimo efektyvumas gali būti mažesnis, negu besivystančiose šalyse.

Todėl reikėtų panagrinėti, kaip priklauso valstybės išlaidų apimtis nuo šalies ekonominio išsivystymo lygio:

- Esant žemam išsivystymo lygiui, mažiausiai išsivysčiusiose šalyse valstybės išlaidos yra mažos. Didėjant išsivystymo lygiui, valstybė prisiima atsakomybę teikti daugiau viešųjų prekių, ir valstybės išlaidos auga. Esant žemesniam ekonominio išsivystymo lygiui, pastebima teigiama valstybės išlaidų įtaka ekonominiam augimui.
- Antrame išsivystymo etape (vidutinių pajamų šalys) valstybės išlaidų lygis yra aukščiausias. Išaugusios valstybės išlaidų dalies BVP teigiama įtaka ekonominiam augimui yra lygi neigiamai įtakai, t.y. nauda yra lygi žalai. Galima sakyti, kad valstybės išlaidos neturi įtakos ekonominiam augimui.
- Trečiame išsivystymo etape (didelių pajamų šalys) valstybės išlaidų dalis BVP pradeda mažėti dėl viešojo sektoriaus privatizavimo. Visuomenė yra išsivysčiusi, ir valstybė dalį teikiamų paslaugų sutinka perleisti privačiam sektoriui (Senjur, 1996).

Taigi, aukščiausias valstybės išlaidų lygis pastebimas vidutinio ekonominio išsivystymo šalyse (Senjur, 1996).

Pasak M.Senjur (1996), šalies dydis taip pat turi įtakos valstybės išlaidų apimčiai. Manoma, kad didelėse šalyse valstybės išlaidų procentinė dalis bendrajame vidaus produkte yra mažesnė dėl viešojo sektoriaus masto ekonomijos, t.y. didelėje šalyje pagrindinės valstybės funkcijos užtikrinamos, patiriant santykinai mažesnes išlaidas, kitaip sakant, vienam žmogui tenka mažiau valstybės išlaidų. Ir atvirkščiai, manoma, kad mažose šalyse valstybės išlaidos sudaro didesnę BVP dalį, nes mažos šalys vis tiek turi atlikti tokias pačias valstybines funkcijas, bet nepatiria masto ekonomijos efekto (Senjur, 1996).

Šaltinis: sudaryta autorės pagal EUROSTAT (2010). Total general government expenditure (% of GDP).

2 pav. Valstybės išlaidų apimtis ES-15 ir Baltijos šalyse 2009 metais

Aukščiau pateiktas grafikas parodo valstybės išlaidų apimtį (procentinę dalį bendrajame vidaus produkte) Europos Sąjungos penkioliktuko (ES-15) ir Baltijos šalyse 2009 metais. Pastebima, kad labiau išsivysčiusiose Skandinavijos šalyse valstybės išlaidos yra didesnės, tuo tarpu Baltijos šalyse valstybės išlaidų apimtys yra mažesnės, negu ES-15 šalių vidurkis.

1.2. Valstybės išlaidų klasifikacija

Pastaruoju metu mokslinėje literatūroje nagrinėjama ne tik valstybės išlaidų apimtys įtaka šalies ekonominiam augimui, bet ir valstybės išlaidų struktūros įtaka. Norint analizuoti valstybės išlaidų struktūros galimą poveikį šalies ekonominiam augimui, visų pirma, reikėtų skirti dėmesio valstybės išlaidų klasifikacijai.

Pasak B.H.Potter ir J.Diamond (1999), idealiu atveju valstybės išlaidos turėtų būti skirstomos pagal keturias klasifikacijas:

- pagal administracinę atsakomybę (ministerijos, departamentai ir kitos institucijos, kurios patiria išlaidas);

- pagal ekonomines kategorijas (ekonominė klasifikacija, kurią apibrėžia valstybės finansinės statistikos standartai);
- pagal funkcijas (funkcinė klasifikacija (*COFOG - Classification of the Functions of the Government*), kurią apibrėžia Jungtinių Tautų rekomendacijos);
- pagal programas (pagal suformuotos politikos tikslus ir uždavinius).

Tačiau, anot B.H.Potter ir J.Diamond (1999), praktikoje toks valstybės išlaidų skirstymas pagal visas keturias klasifikacijas yra taikomas pagrinde tik išsivysčiusiose šalyse. Teigiama, kad kitose šalyse galima atrasti nebent pirmas tris klasifikacijas. Be to, mažiau išsivysčiusiose šalyse valstybės išlaidų klasifikacija gali būti ekonominės ir funkcinės klasifikacijų kratinys (tiesiog į vieną klasifikaciją yra netinkamai įtraukiamos išlaidos, turinčios ekonominės ir funkcinės klasifikacijos požymius, pvz., išlaidos gynybai (išlaidos tam tikrai funkcijai atlikti) ir subsidijų išlaidos (išlaidos ekonominio pobūdžio) gali būti įtraukiamos į vieną skirstymą). Tokiu būdu, norint paversti turimus duomenis į nuoseklią logišką informaciją, reikėtų atlikti didžiulį darbą.

Pasak C.N.Sudersanan ir kt. (2008), valstybės išlaidos gali būti skirstomos pagal tokias klasifikacijas:

- Funkcinė klasifikacija;
- Ekonominė klasifikacija;
- Kryžminė klasifikacija.

Valstybės išlaidų klasifikacija yra glaudžiai susijusi su valstybės tikslais: ekonominiu augimu, finansine kontrole, kainų stabilumu ir t.t. Pavyzdžiui, ekonominė valstybės išlaidų klasifikacija padeda nustatyti ekonominių išteklių pasiskirstymą tarp įvairių ekonominės veiklos rūšių ir šių išteklių poveikį šalies ekonominiam augimui. Kryžminė išlaidų klasifikacija (t.y. funkcinė-ekonominė klasifikacija) padeda nustatyti išlaidas, skirtas vartojimui, ir išlaidas, skirtas ne vartojimui. Tokiu būdu kiekviena valstybės išlaidų klasifikacija tarnauja tam tikram valstybės tikslui (finansinei kontrolei, ekonominiam augimui, kainų stabilumui ir t.t.) (Sudersanan ir kt., 2008).

Funkcinė klasifikacija. Funkcinė valstybės išlaidų klasifikacija – tai biudžeto išlaidų grupavimas, parodantis finansų panaudojimą, atliekant pagrindines valstybės funkcijas (valstybės valdymas, vidinės ir išorinės tvarkos bei apsaugos palaikymas, tarptautinė veikla, mokslo-technologinio progreso skatinimas, socialinis, ekonominis bei kultūrinis vystymasis ir t.t.) (Степанов, 2006).

Pagal funkcinę klasifikaciją valstybės išlaidos yra skirstomos į tris pagrindines grupes, o kiekviena iš grupių dar skirstoma į pogrupius:

- *Išlaidos ekonomikai:*
 - Ekonomika;
 - Būstas ir komunalinis ūkis;
- *Išlaidos socialinei sferai:*
 - Švietimas;
 - Sveikatos apsauga;
 - Socialinė apsauga;
 - Poilsis, kultūra ir religija;
- *Išlaidos kitoms valstybės funkcijoms:*
 - Bendros valstybės paslaugos;
 - Gynyba;
 - Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga;
 - Aplinkos apsauga (Statistikos departamentas prie LRV, 2009).

Ekonominė klasifikacija. Ekonominė klasifikacija apima išteklių paskirstymą įvairioms ekonominėms veikloms. Tokia klasifikacija atskleidžia tokius svarbius valstybės išlaidų elementus kaip vartojimo išlaidos ir valstybės investicijos. Trumpai tariant, tokia klasifikacija analizuoja bendrą valstybės transakcijų sumą ir fiksuoja valstybės įtaką, daromą kiekvienam ekonomikos sektoriui (Sudersanan ir kt., 2008).

Pagal LR Finansų ministro įsakymą valstybės išlaidos apima tokius elementus pagal ekonominę klasifikaciją:

- Darbo užmokestis ir socialinis draudimas;
- Prekių ir paslaugų naudojimas;
- Turto išlaidos (palūkanos ir nuoma);
- Subsidijos;
- Dotacijos;
- Įmokos į Europos Sąjungos biudžetą;
- Socialinės išmokos (pašalpos);
- Kitos išlaidos;
- Pervedamos ES finansinės paramos ir bendrojo finansavimo lėšos (LR Finansų ministerija, 2010).

Tačiau, analizuojant kryžminės klasifikacijos statistinius duomenis, pateiktus LR valstybės biudžeto išlaidų sąmatos vykdymo ataskaitoje, buvo pastebėta, kad išlaidos pagal funkcinę klasifikaciją nesutampa su išlaidomis pagal ekonominę klasifikaciją, kadangi valstybės išlaidos

pagal funkcijas apima minėtus ekonominės klasifikacijos elementus bei įtraukia *sandorius dėl materialiojo ir nematerialiojo turto bei finansinių įsipareigojimų vykdymą*. Kadangi minėtas elementas sudaro reikšmingą sumą, yra tikslinga jį įtraukti į valstybės išlaidų struktūros analizę.

Ekonominėje valstybės išlaidų klasifikacijoje yra išskiriamos trys pagrindinės išlaidų kategorijos:

- *einamosios išlaidos* (prekių ir paslaugų naudojimas, palūkanų išmokėjimas, subsidijos, socialinės išmokos);
- *kapitalo išlaidos* (valstybės rezervų sudarymas, žemės ir nematerialių aktyvų įsigijimas);
- *kredito išlaidos* (paskolų teikimai, akcijų dalies pirkimai) (Степанов, 2006).

Palyginus tokį skirstymą su LR Finansų ministerijos siūloma valstybės išlaidų ekonomine klasifikacija, pastebima, kad visi pagal LR Finansų ministerijos grupavimą išskirti valstybės išlaidų elementai (darbo užmokestis ir socialinis draudimas, prekių ir paslaugų naudojimas ir t.t.) gali būti priskirti pirmai paminėtai ekonominei valstybės išlaidų kategorijai - einamosioms išlaidoms. Prie kapitalo ir kredito išlaidų galima būtų priskirti sandorius dėl materialiojo ir nematerialiojo turto bei finansinių įsipareigojimų vykdymą. Norint šį elementą išskirti atskirai į kapitalo ir kredito išlaidas, reikėtų sandorius dėl materialiojo ir nematerialiojo turto bei finansinių įsipareigojimų vykdymą detalizuoti ir atrinkti duomenis rankiniu būdu, nes Lietuvos atveju šios dvi valstybės išlaidų ekonominės kategorijos yra apjungtos į vieną elementą. Tačiau toks valstybės išlaidų elementų (pagal Lietuvos reikalavimus) priskirimas minėtoms trimis ekonominėmis išlaidų kategorijoms nėra visiškai teisingas, kadangi detalizuojant tam tikrus einamųjų išlaidų elementus (dotacijos, kitos išlaidos, pervedamos ES finansinės paramos ir bendrojo finansavimo lėšos), pastebimos išlaidos, skirtos kapitalo formavimui. Taigi, norint tiksliai perskirstyti Lietuvos valstybės išlaidas pagal anksčiau aptartą ekonominę išlaidų grupavimą, reikėtų pasitelkti detalesnę išlaidų klasifikaciją ir viską perskaičiuoti rankiniu būdu.

Kadangi LR Finansų ministerijos siūlomas valstybės išlaidų ekonominis skirstymas nėra pripažintas tarptautinėje praktikoje, sudėtinga palyginti Lietuvos statistinius duomenis su užsienio šalimis. Unifikuota funkcinė valstybės išlaidų klasifikacija (COFOG) yra plačiai naudojama daugelyje užsienio valstybių jau nuo 1995 metų pagal Jungtinių Tautų rekomendacijas, tačiau ekonominis valstybės išlaidų skirstymas skirtingose šalyse yra nevienodas. Kiekvienoje šalyje ekonominė valstybės išlaidų klasifikacija nustatoma atskirai, todėl atsiranda statistinių duomenų palyginimo sunkumai.

Daugelyje šalių valstybės išlaidos pagal ekonominę klasifikaciją yra išskiriamos į dvi stambias kategorijas: einamosios ir kapitalo išlaidos. Einamosios išlaidos apima kelis ekonominius išlaidų komponentus: prekių ir paslaugų naudojimas (apima darbo užmokesčio komponentą), palūkanų mokėjimai, subsidijos ir kitos socialinės išmokos. Kapitalo išlaidos apima nekintamo

kapitalo aktyvų (angl. – *fixed capital asset*), akcijų, žemės ir nematerialiojo turto įsigijimą bei paskolų suteikimą (Ministry of Finance. Republic of South Africa, 2003).

Kryžminė arba ekonominė-funkcinė klasifikacija. Kryžminė klasifikacija parodo valstybės išlaidų pasiskirstymą ne tik pagal ekonomines grupes, bet ir pagal funkcijas. Pvz., išlaidos gydymo paslaugoms (funkcinis požymis) paskirstomos tarp tokių ekonominių grupių kaip einamosios išlaidos, kapitalo išlaidos, įvairios socialinės išmokos ir paskolos. Ir atvirkščiai, kryžminė klasifikacija parodo, kaip išlaidos, paskirtos konkrečiai ekonominei grupei (tarkime, kapitalo formavimui), yra paskirstomos tarp įvairių viešojo sektoriaus programų, tokių kaip švietimas, darbo sąlygų gerinimas, šeimos planavimas ir t.t. (Sudersanan ir kt., 2008).

Esant kryžminei klasifikacijai, valstybės išlaidos, suskirstytos pagal funkcinį požymį, gali būti analizuojamos, atsižvelgiant į jų ekonominį pobūdį, o valstybės išlaidos, suskirstytos pagal ekonominį požymį, gali būti analizuojamos, atsižvelgiant į jų atliekamas funkcijas. Šios dvi klasifikacijos papildo vieną kitą ir gali parodyti valstybės išlaidų pilną vaizdą (Sudersanan ir kt., 2008).

Ekonominė-funkcinė klasifikacija pateikia makroekonominę informaciją, kuri gali būti plačiai naudojama politikos formavimo lygmenyje. Tokia klasifikacija įgalina sprendimus priimančius asmenis apžvelgti valstybės išlaidų struktūrą iš įvairių pusių, analizuojant finansinių išteklių paskirstymą ir šio proceso poveikį ekonomikai. Tokia valstybės išlaidų klasifikacija yra labai naudinga, sudarant kiekvienais metais ilgalaikiam projektui skiriamų išlaidų planą ir įvertinant jau patirtas išlaidas (Economic and Statistical Adviser..., 2003).

Sunkumai, susiję su valstybės išlaidų analize. Tolimesniuose darbo skyriuose teigiama, kad valstybės išlaidos pagal daromą įtaką šalies ekonominiam augimui skirstomos į produktyvias ir neproduktyvias, tačiau iškyla nemažai sunkumų, nustatant valstybės išlaidų produktyvumą bei atrandant neproduktyvių išlaidų elementus (IMF, 1995).

Sudėtinga įvertinti viešojo sektoriaus efektyvumą, ypač tokių viešųjų gėrybių kaip viešoji tvarka ir visuomenės apsauga. Paprastai viešojo sektoriaus produkcija nėra skirta pardavimui (teikiama nemokamai) ir rinkoje nėra siūloma jokių privataus sektoriaus gamybos pakaitalų. Taip pat viešosios gėrybės (kalbama apie paslaugas) gali būti nematerialios ir nedalomos. Dažniausiai net nėra paprasta nustatyti patirtų sąnaudų, skirtų viešosioms gėrybėms teikti. Viešasis sektorius nesiekia pelno, jis naudoja ribotus išteklius, bet nenustato kainos, kuri padengtų savikainą (IMF, 1995).

Neproduktyvių valstybės išlaidų nustatymas yra sudėtingas procesas taip pat ir tada, kai išlaidų programa įvykdo daugiau, negu vieną tikslą, arba šios programos ekonominė esmė nėra tiesiogiai susijusi su jos pirminiu tikslu. Valstybės išlaidų programos gali turėti svarbų teigiamą išorinį poveikį privataus sektoriaus investicijoms, užimtumui ir gamybai. Tokiu būdu, vertinant

išlaidų, skirtų įvairiems tikslams pasiekti, efektyvumą, būtina nustatyti kiekvieno tikslo vertę. Pvz., pasirenkant tarp išlaidų programų, skirtų gynybai ir plėtrai, reikia įvertinti nacionalinio saugumo ir ekonominio vystymosi santykinės vertes. Efektyvumo nustatymas sudėtingas dėl to, kad paklausa viešosioms gėrybėms bei įvairaus tipo rizikos nėra tinkamai prognozuojamos. Tam tikros išlaidų programos, pvz., paskola su valstybės garantija, gali turėti nežymias pirmines išlaidas, bet gali sąlygoti reikšmingus nenumatytus išsipareigojimus. Be to, dažniausiai prieinama valstybės išlaidų statistinė informacija nėra pakankama analizei. Pilnos ir laiku pateiktos informacijos trūkumas kliudo konkrečių išlaidų programų stebėjimui ir efektyvinimui (IMF, 1995).

Todėl analizuojant valstybės išlaidų produktyvumą, būtų pravartu vadovautis ne tik funkcinę, bet ir ekonomine valstybės išlaidų klasifikacija. Tokiu būdu galima nustatyti tam tikrų valstybės išlaidų elementų daromą įtaką šalies ekonominiam augimui su didesniu patikimumu.

2. VALSTYBĖS IŠLAIDŲ STRUKTŪROS IR EKONOMINIO AUGIMO RYŠYS

Esant ribotiems finansiniams ištekliams, pirmasis valstybės tikslas yra optimizuoti valstybės išlaidų struktūrą. Vyriausybė visą laiką turi rinktis: išleisti pinigus einamosioms reikmėms ar kapitalo investicijoms, investuoti į sveikatos apsaugą ar ekologiją, švietimą ar naujas technologijas ir t.t. Tokiu būdu valstybės išlaidų struktūros optimizavimas tampa sunkia užduotimi, kadangi reikia maksimizuoti iš karto kelis vystymosi tikslus: socialinėje, ekologinėje ir ekonominėje sferose (Греков, 2009).

2.1. Valstybės išlaidų struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui

Mokslinėje literatūroje didelis dėmesys skiriamas klausimui, kokią įtaką valstybės išlaidų struktūra daro šalies ekonominiam augimui ilgame laikotarpyje (Ferreiro ir kt., 2009). Pasak S.Gupta ir kt. (2005), valstybės išlaidų struktūros racionalizavimas gali sukelti ekonomikos spartėjimą net trumpame laikotarpyje.

Valstybės išlaidos pagal daromą įtaką šalies ekonominiam augimui paprastai skirstomos į produktyvias ir neproduktyvias. Produktyvios išlaidos teigiamai veikia šalies ekonominį augimą, o neproduktyvios išlaidos nedaro jokios įtakos arba veikia neigiamai ekonominį augimą (Греков, 2009). Pasak B.L.Chen (2006), endogeninė ekonominio augimo teorija skiria valstybės išlaidas į produktyvias ir sekinančias (angl. – *consumptive*), t.y. B.L.Chen (2006) vengia vadinti sekinančias valstybės išlaidas neproduktyviomis. Šiame darbe yra laikomasi paprasto skirstymo, t.y. valstybės išlaidos yra produktyvios ir neproduktyvios.

Pasak J.Ferreiro ir kt. (2009), produktyvios valstybės išlaidos apibrėžiamos kaip tokios, kurios papildo privataus sektoriaus gamybą ir sukelia teigiamą išorinį efektą privataus sektoriaus įmonėms bei teigiamai veikia ribinį kapitalo ir darbo produktyvumą. Pasak B.L.Chen (2006), produktyvios valstybės išlaidos išoriškai padidina šalies gamybos apimtį. Anot J.Ferreiro ir kt. (2009) ir B.L.Chen (2006), neproduktyvios valstybės išlaidos apibrėžiamos kaip tokios, kurios teikia tiesioginę naudą namų ūkiams.

Pasak C.N.Sudersanan ir kt. (2008), sunku nustatyti griežtą ribą tarp produktyvių ir neproduktyvių išlaidų, nors yra įprasta išlaidas skirstyti pagal tokį požymį, norint atlikti analizę. Vis dėlto toks išlaidų skirstymas nėra visiškai teisingas, kadangi išlaidos, neskatinančios plėtros (neproduktyvios) taip pat prisideda prie ekonomikos augimo, nors ir netiesiogiai, todėl negalima teigti, kad jos yra visiškai neproduktyvios.

Manoma, jog valstybė gali daryti įtaką šalies ekonominiam augimui, keičiant produktyvių ir neproduktyvių išlaidų santykį (Греков, 2009). Endogeninė ekonominio augimo teorija rekomenduoja keisti valstybės išlaidų struktūrą, didesnę procentinę dalį skiriant produktyvioms išlaidoms. Remiantis endogenine teorija, valstybės turėtų keisti valstybės išlaidų struktūrą, didesnę išlaidų dalį skiriant tokioms sritims kaip investicijos, tyrimai ir plėtra, aktyvios užimtumo skatinimo strategijos ir t.t. (Ferreiro ir kt., 2009).

Pasak C.N.Sudersanan ir kt. (2008), produktyvios yra išlaidos, skirtos švietimui, sveikatos apsaugai, darbui ir užimtumui, žemės ūkiui, transportui, komunikacijai, demografinės padėties gerinimui ir kitoms įvairioms sritims. Neproduktyvios yra išlaidos, skirtos tokioms sritims kaip gynyba, mokesčių surinkimas, administracinės paslaugos, palūkanų mokėjimai už prisiimtas skolas, raštinės reikmenų pirkimai ir kitos išlaidos bendrosioms paslaugoms.

Anot R.Hjerppe ir kt. (2007), valstybės išlaidos infrastruktūrai, švietimui ir sveikatos apsaugai iš esmės papildo privataus sektoriaus veiklą, todėl tokio tipo valstybės išlaidos turi teigiamą įtaką BVP augimui. R.Hjerppe ir kt. (2007) bei S.Beraldo ir kt. (2009) teigia, kad valstybės išlaidos švietimui ir sveikatos apsaugai teigiamai veikia žmoniškojo kapitalo formavimąsi, o tai savo ruožtu teigiamai veikia šalies ekonominį augimą dėl padidėjusio darbo jėgos efektyvumo arba technologinio progreso, tokiu būdu valstybės išlaidos švietimui tampa vienu iš svarbiausių BVP ilgalaikio augimo veiksmų. Tačiau W.F.Blankinau ir kt. (2007) teigia, kad valstybės išlaidų švietimui generuojamas ekonominis augimas gali būti nuslopintas mokesčių surinkimu, kuris neigiamai veikia ekonominį augimą.

Pasak N.Gemmell (2006), valstybės išlaidos yra dviejų rūšių:

- išlaidos, skatinančios arba padedančios privataus sektoriaus veiklai (produktyvios);
- išlaidos, gerinančios socialinį aprūpinimą (neproduktyvios).

Žemiau pateiktoje lentelėje pavaizduotas N.Gemmell (2006) siūlomas valstybės išlaidų skirstymas pagal produktyvumo požymį.

1 lentelė

N.Gemmell (2006) siūlomas valstybės išlaidų skirstymas pagal produktyvumo požymį

Produktyvios	Neproduktyvios	Kitos
Švietimas	Socialinė apsauga ir aprūpinimas	Kitos išlaidos
Sveikatos apsauga	Rekreacija	
Įstatymai ir tvarka	Ekonominės paslaugos	
Bendrosios valstybės paslaugos		
Būstas ir komunalinis ūkis		
Transportas ir komunikacija		

Šaltinis: sudaryta autorės pagal GEMMELL, N. (2006) Long-run Growth and the Composition of Government Spending and Taxes, p. 18.

M.Bleaney ir kt. (2001) suskirstė funkcinis valstybės išlaidų elementus į produktyvius ir neproduktyvius panašiai kaip ir N.Gemmell (2006) – pavaizduota žemiau esančioje lentelėje.

M.Bleaney ir kt. (2001) siūlomas valstybės išlaidų skirstymas pagal produktyvumo požymį

Teorinė klasifikacija	Funkcinė klasifikacija
Produktyvios išlaidos	Bendros valstybės paslaugos
	Gynyba
	Švietimas
	Sveikatos apsauga
	Būstas ir komunalinis ūkis
	Transportas ir komunikacijos
Neproduktyvios išlaidos	Socialinė apsauga
	Ekonomika
	Poilsis, kultūra ir religija

Šaltinis: sudaryta autorės pagal BLEANEY, M. ir kt. (2001) Testing the Endogenous Growth Model: Public Expenditure, Taxation and Growth over the Long Run, p. 55.

Pasak B.Ventelou ir X.Bry (2006), pagal elementarųjį valstybės išlaidų skirstymą einamosios išlaidos yra neproduktyvios, o valstybės investicijos (arba kapitalo išlaidos) yra produktyvios. Pagal funkcinę klasifikaciją išlaidos gynybai bei švietimui yra produktyvios, o išlaidos sveikatos ir socialinei apsaugai yra neproduktyvios.

Pasak S.Gupta ir kt. (2005), mažinant tokius ekonominius valstybės išlaidų elementus kaip darbo užmokestis ir socialinės išmokos (nemažinant valstybės investicijų ir nedidinant apmokestinimo), galima pasiekti spartesnio šalies ekonominio augimo net trumpame laikotarpyje.

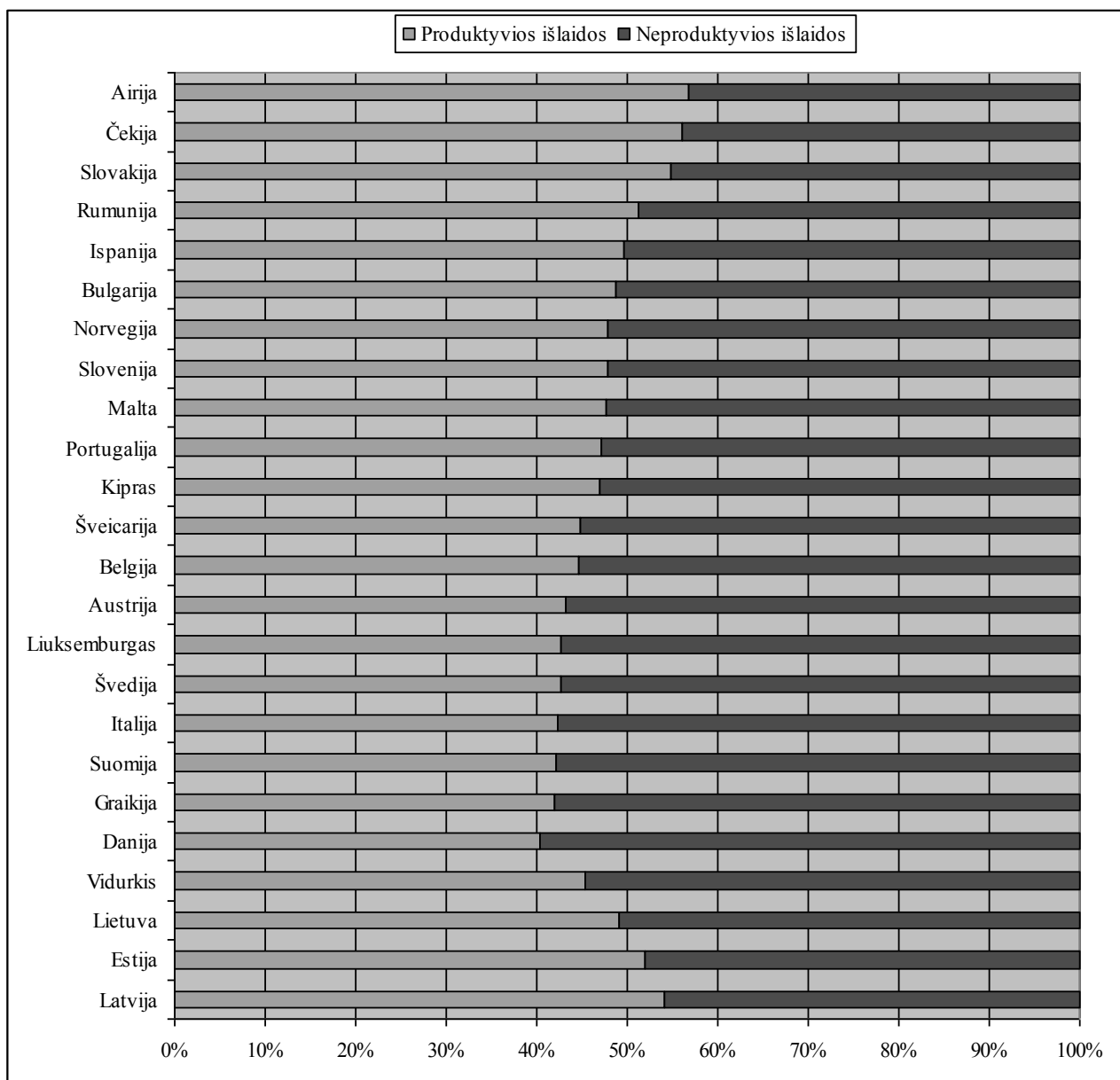
S.Gupta ir kt. (2005) nagrinėjo pagrindinius du klausimus:

- Kokią įtaką turi valstybės išlaidų apimtis ir struktūra bei valstybės išlaidų finansavimo būdas ekonominiam augimui mažų pajamų šalyse?
- Ar šių veiksmų poveikis ekonominiam augimui yra nepriklausomas nuo pradinių valstybės ekonominių sąlygų?

Pasak S.Gupta ir kt. (2005), atlikti empiriniai tyrimai rodo stiprų sąryšį tarp valstybės išlaidų reformavimo ir šalies ekonominio augimo. Ekonominio augimo spartėjimas pasiekiamas, mažinant einamąsias valstybės išlaidas. Labiausiai ekonominį augimą skatina valstybės skolinimosi mažinimas. Taip pat pastebimas teigiamas poveikis šalies ekonominiam augimui, proteguojant valstybės investicinę veiklą.

Pasak J.P.Cohen ir C.J.Morrison-Paul (2004), valstybės investicijos į infrastruktūrą turi reikšmingą poveikį privataus sektoriaus ekonominei veiklai. Atliekant tyrimus daugelyje išsivysčiusių šalių, buvo pastebėta, kad sumažinus valstybės kapitalo investicijas, sumažėjo privataus sektoriaus produktyvumas, tokiu būdu galima daryti atvirkštinę išvadą, jog valstybės investicijų didinimas turėtų kelti privataus sektoriaus produktyvumą. Anot J.P.Cohen ir C.J.Morrison-Paul (2004), valstybės kapitalo investicijos turi didesnę teigiamą poveikį privataus sektoriaus produktyvumui, negu privačios kapitalo investicijos, nukreiptos tokiems pat tikslams.

Anot B.L.Chen (2006), valstybės išlaidų struktūra, t.y. produktyvių ir neproduktyvių valstybės išlaidų santykis reikšmingai skiriasi įvairiose šalyse. Šalys su didesne produktyvių išlaidų dalimi visose išlaidose pasiekė aukštesnius ekonominio augimo tempus, tuo tarpu šalys su mažesne produktyvių išlaidų dalimi visose išlaidose ekonomiškai augo lėčiau. Didelė dalis produktyvių išlaidų visų valstybės išlaidų struktūroje yra siejama su teigiamu poveikiu ekonominiam augimui, tačiau išlieka klausimas, kodėl kai kurios valstybės pasirenka didesnę dalį produktyvių išlaidų, o kitos valstybės pasirenka mažesnę dalį.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal EUROSTAT (2011). Government expenditure by function (COFOG).

3 pav. Valstybės išlaidų struktūra pagal produktyvumą ES ir Baltijos šalyse 2009 metais

Aukščiau pateiktas grafikas rodo valstybės išlaidų struktūrą pagal produktyvumo požymį Europos Sąjungos šalyse (ne visos ES šalys dar pateikė 2009 metų informaciją apie valstybės išlaidas, todėl grafike pavaizduoti tik tų šalių duomenys, kurie buvo pateikti EUROSTAT

internetiniame puslapyje) ir Baltijos šalyse. Pastebima, kad Baltijos šalyse produktyvių išlaidų procentinė dalis yra didesnė, negu ES šalių vidurkis.

B.L.Chen (2006) nagrinėjo tokius klausimus:

- Kokių būdu valstybės nustato optimalų produktyvių ir neproduktyvių valstybės išlaidų santykį?
- Koks yra sąryšis tarp veiksmų, lemiančių valstybės išlaidų struktūrą, ir šalies ekonominio augimo?

Pasak S.Ghosh ir A.Gregoriou (2008), jeigu pradinis produktyvių išlaidų lygis visu valstybės išlaidų struktūroje yra labai aukštas, tuomet keičiant valstybės išlaidų struktūrą, didesnę dalį skiriant produktyvioms išlaidoms, gali nepasireikšti teigiamas poveikis šalies ekonominiam augimui. Atliekant tyrimus, norint nustatyti, kurie valstybės išlaidų elementai yra labiau produktyvūs besivystančiose šalyse, buvo nustatytas paradoksalus rezultatas – ne kapitalo, o būtent einamųjų išlaidų dalies didinimas valstybės išlaidų struktūroje turi teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį šalies ekonominiam augimui (Ghosh, Gregoriou, 2008).

Pasak R.Balducci (2005), valstybės išlaidos yra skirstomos į produktyvias valstybės investicijas ir vartojimo išlaidas. R.Balducci (2005) teigimu, valstybės išlaidos gali paveikti šalies ekonominį augimą išoriškai veikiant privataus sektoriaus produktyvumą. Anot R.Balducci (2005), jeigu valstybės išlaidų struktūroje būtų vien tik produktyvios valstybės investicijos, šalies ekonominis augimas nebūtų maksimaliai spartus. R.Balducci (2005) teigimu, šalies ekonomika augs sparčiau, jeigu valstybės išlaidų struktūroje būtų tam tikra dalis neproduktyvių išlaidų, skirtų valstybės vartojimui. Nereikėtų stengtis valstybės išlaidų struktūroje palikti vien tik produktyvias išlaidas, reikėtų palaikyti optimalią valstybės išlaidų struktūrą, optimalų produktyvių ir neproduktyvių išlaidų santykį.

Anot W.Saad ir K.Kalakech (2009), ilgame laikotarpyje valstybės išlaidos, skirtos švietimui, turi reikšmingą teigiamą poveikį ekonominiam augimui, išlaidos, skirtos gynybai, turi neigiamą poveikį ekonominiam augimui, o išlaidos, skirtos sveikatos apsaugai ar žemės ūkiui, neturi reikšmingo poveikio. Analizės rezultatai parodo, kad trumpame laikotarpyje valstybės išlaidos, skirtos švietimui ir sveikatos apsaugai, turi neigiamą poveikį šalies ekonominiam augimui, o išlaidos, skirtos gynybai ir žemės ūkiui, neturi reikšmingo poveikio.

Pasak J.Ferreiro ir kt. (2009), remiantis funkcinę valstybės išlaidų klasifikacija (COFOG), valstybės išlaidos gali būti išskiriamos į produktyvias ir neproduktyvias tokiu būdu:

- *Produktyvios išlaidos*: gynyba, viešoji tvarka ir visuomeninė apsauga, ekonomika (šios sferos išlaidos apima tokius elementus kaip tyrimai ir plėtra, transportavimas, komunikacijos), aplinkos apsauga, būstas ir komunalinis ūkis, sveikatos apsauga ir švietimas.
- *Neproduktyvios išlaidos*: bendros valstybės paslaugos (apima valstybės skolos palūkanų mokėjimus), poilsis, kultūra ir religija, socialinė apsauga.

Produktyvios ir neproduktyvios valstybės išlaidos pagal funkcinę klasifikaciją

Valstybės išlaidų elementas		Produktyvios išlaidos	Neproduktyvios išlaidos
Ekonomika	<i>Ekonomika</i>	+	
	<i>Būstas ir komunalinis ūkis</i>	+	
Socialinė sfera	<i>Švietimas</i>	+	
	<i>Sveikatos apsauga</i>	+	
	<i>Socialinė apsauga</i>		+
	<i>Poilsis, kultūra ir religija</i>		+
Kitos valstybės funkcijos	<i>Bendros valstybės funkcijos</i>		+
	<i>Gynyba</i>	+	
	<i>Viešoji tvarka ir visuomeninė apsauga</i>	+	
	<i>Aplinkos apsauga</i>	+	

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STATISTIKOS DEPARTAMENTAS PRIE LRV. (2009) Lietuvos statistikos metraštis 2009. FERREIRO, J. ir kt. (2009) Is the composition of public expenditures converging in EMU countries?

Pasak C.Gray (2007), produktyvių ir neproduktyvių valstybės išlaidų poveikis šalies ekonominiam augimui priklauso nuo šalies valdymo kokybės.

Valstybės išlaidų struktūros įtaka ekonominiam augimui ir valdymo kokybė

Išlaidos	Tinkamas valdymas	Prastas valdymas
Neproduktyvios išlaidos	Neturi įtakos	Neigiamas poveikis
Produktyvios išlaidos	Teigiamas poveikis	Neturi įtakos

Šaltinis: GRAY, C. (2007) Fiscal Policy and Economic Growth in Europe and Central Asia: An Overview.

Geresnės valdymo kokybės valstybėms pavyksta geriau surinkinėti mokesčius ir efektyviau panaudoti valstybės išteklius. Tokiu būdu šalyse su gerai išvystyta valdymo sistema didesnę išlaidų dalį skiriant produktyvioms sferoms, galima pasiekti ekonominio augimo pagreitinimą, ir atvirkščiai, didesnę išlaidų dalį skiriant neproduktyvioms sferoms, nebūtinai gali pasireikšti neigiama įtaka ekonominiam augimui. Šalyse su silpna valdymo sistema didelė neproduktyvių išlaidų dalis ir dideli mokesčiai, reikalingi išlaidų finansavimui, paprastai slopina ekonominį augimą, o išlaidos, skiriamos tradiciškai produktyvioms sferoms, nebūtinai sukels didelį teigiamą efektą (Gray, 2007).

Pasak N.Gemmell (2006), valstybės išlaidos yra dviejų rūšių:

- išlaidos, skatinančios arba padedančios privataus sektoriaus veiklai (produktyvios);
- išlaidos, gerinančios socialinį aprūpinimą (neproduktyvios).

Pasak N.Gemmell (2006), valstybės imami mokesčiai taip pat yra dviejų rūšių:

- mokesčiai, iškreipiantys investavimo sprendimus (iškreipiantys);
- mokesčiai, neiškreipiantys investavimo sprendimų (neiškreipiantys).

Fiskalinės politikos poveikis šalies ekonominiam augimui

Finansuojama iš:		Valstybės išlaidos	
		Produktyvios	Neproduktyvios
<i>Mokesčiai</i>	Iškreipiantys	<u>Teigiamas</u> (kai viešasis sektorius mažas) <u>Neigiamas</u> (kai viešasis sektorius didelis)	Neigiamas
	Neiškreipiantys	Teigiamas	Nėra poveikio

Šaltinis: sudaryta autorės pagal GEMMELL, N. (2006) Long-run Growth and the Composition of Government Spending and Taxes, p. 11.

Aukščiau pateikta lentelė rodo, kad valstybės išlaidos gali skatinti šalies ekonominį augimą, jeigu jos yra produktyvios, o surenkami mokesčiai neiškreipia investavimo sprendimų. Teigiamas poveikis ekonominiam augimui gali pasireikšti ir tuomet, jeigu mokesčiai yra iškreipiantys, tačiau viešasis sektorius yra nedidelis.

2.2. Ekonominių valstybės išlaidų elementų galimas poveikis šalies ekonominiam augimui

Kaip jau buvo minėta anksčiau, norint tiksliai įvertinti valstybės išlaidų struktūros poveikį šalies ekonominiam augimui, neužtenka remtis tikta funkcinė valstybės išlaidų klasifikacija, reikėtų panagrinėti ir ekonominius valstybės išlaidų elementus.

Valstybės išlaidų skirstymas į ekonomines kategorijas grindžiamas jų skirtingais ekonominiais poveikiais. Valstybės išlaidų elemento ekonominė esmė yra svarbi dėl keturių priežasčių:

- Ekonominė valstybės išlaidų elemento kategorija atskleidžia šio elemento poveikį kitiems ekonomikos sektoriams.
- Įgyvendinant valstybės politiką, yra kelios veiklos alternatyvos, kurios skiriasi pagal savo ekonominę prigimtį. Pvz., tiesiogiai teikiant sveikatos apsaugą per prekių ir paslaugų naudojimą, valstybės išlaidos yra kontroliuojamos griežčiau, negu teikiant sveikatos apsaugą per socialines išmokas.
- Valstybės išlaidų elemento ekonominė kategorija lemia valstybės galimybę perleisti prekių ir paslaugų tiekimą privačiam sektoriui.
- Valstybės išlaidų elemento ekonominė kategorija lemia potencialių ir faktinių išlaidų kontrolės lygį (Dawson, Stan, 1995).

Darbo užmokestis ir socialinis draudimas. Valstybės išlaidų ekonominis elementas „darbo užmokestis ir socialinis draudimas“ reiškia valstybės indėlį į viešųjų gėrybių teikimą. Paprastai gausus darbo jėgos naudojimas viešajame sektoriuje laikomas neefektyviu išteklių naudojimu,

tačiau esant aukštam nedarbo lygiui šalyje, manoma, kad papildomų etatų kūrimas viešajame sektoriuje yra socialinės apsaugos priemonė. Manoma, kad augantis užimtumas viešajame sektoriuje yra neigiamas reiškinys ne tik dėl to, kad ribinis darbo produktyvumas yra mažesnis, negu privačiame sektoriuje, bet dar ir dėl to, kad papildomi darbuotojai reikalauja papildomų išlaidų darbo patalpų didinimui, papildomų transporto priemonių įsigijimui, pagalbinių darbuotojų didinimo (IMF, 1995).

Prekių ir paslaugų naudojimas. Pasak P.Hansson ir M.Henrekson (1994), atlikti tyrimai rodo, kad valstybės išlaidos prekių ir paslaugų naudojimui turi stiprų neigiamą poveikį šalies ekonominiam augimui, šis neigiamas ryšys yra ypač stiprus turtingesnėse, labiau išsivysčiusiose šalyse. Kiti išlaidų elementai neparodo tokio akivaizdaus neigiamo poveikio. P.Hansson ir M.Henrekson (1994) teigimu, valstybės išlaidos investicijoms ir švietimo tikslams gali turėti teigiamą poveikį šalies ekonominiam augimui, bent jau neigiamo poveikio tikrai negalima pastebėti. Tačiau poveikio stiprumas taipogi priklauso nuo šalies išsivystymo lygio.

Darbo užmokestis ar prekių naudojimas? Pasak G.Ganelli (2005), pastovus užimtumo mažinimas viešajame sektoriuje mažina privatų vartojimą, tačiau derinant užimtumo mažinimą su mokesčių mažinimu, vartojimo sumažėjimas turėtų būti sušvelnintas. Jeigu panaudoti atsiradusias papildomas lėšas dėl darbo užmokesčio sumažinimo viešajame sektoriuje prekių ir paslaugų naudojimui padidinti, makroekonominio poveikio rezultatai yra dviprasmiški ir priklauso nuo pradinio darbo užmokesčio lygio viešajame sektoriuje.

Turto išlaidos. Valstybės išlaidų ekonominis elementas „turto išlaidos“ yra tiesiogiai susijęs su valstybės skolos problema. Anot S.Narayan (2006), įvairios ekonominės teorijos įvairiai traktuoja valstybės skolos poveikį šalies ekonominiam augimui, tačiau tyrimai rodo, kad egzistuoja neigiamas koreliacinis ryšys tarp valstybės biudžeto deficito ir BVP augimo. Pasak A.Soumya (2009), didelis valstybės skolos ir BVP santykis reiškia, kad išlaidos palūkanų mokėjimams turėtų išaugti. Dėl išaugusių turto išlaidų (mokėtinų palūkanų augimas dėl skolos augimo) procentinė dalis išlaidų, skiriamų kapitalo išlaidoms, arba, kitaip tariant, investicijoms, turėtų sumažėti. Toks išlaidų struktūros pasikeitimas einamųjų išlaidų didėjimo linkme sąlygoja valstybės investicijų sumažėjimą, tokiu būdu mažėja kapitalo akumuliacija ir stabdomas ekonominis augimas.

Subsidijos ir dotacijos. Valstybės išlaidos privataus verslo paramai būna įvairių formų, tačiau paprastai tokia parama apibrėžiama kaip subsidijos. Subsidija – tai nemokama valstybės pagalba privačiai verslininkystei arba vartotojams. Teikiant pagalbą, siekiama pakeisti rinkos dalyvio (subsidijos gavėjo) elgesį: tikimasi prekių, paslaugų arba gamybos veiksnių kainų arba savikainos pasikeitimų. Subsidijos tikslas – skatinti arba, atvirkščiai, riboti tam tikrų prekių, paslaugų, gamybos veiksnių, gamybos, paklausos, pasiūlos, vartojimo, sunaudojimo apimtį.

Valstybės pagalba gali būti įvairių formų:

- tiesioginės pinigų išmokos (subsidijos);
- netiesioginės subsidijos:
 - lengvatinės paskolos su valstybės garantija;
 - prekių, paslaugų teikimas žemesnėmis, negu rinkos kainomis;
 - prekių, paslaugų pirkimas aukštesnėmis, negu rinkos kainomis;
 - reglamentavimo normų sušvelninimas (Колосницына, 2003).

Vienaip ar kitaip subsidijuojamas praktiškai visas verslas, tačiau gana dažnai yra taip, kad verslas iš valstybės gauna daugiau, negu duoda. Tam tikrais atvejais vienu pramonės šakų ir regionų finansavimas kitų pramonės šakų ir regionų sąskaita sąlygoja greitesnį subsidijų augimą, lyginant su valstybės mokestinių pajamų padidėjimu ir pageidaujamų kainų nustatymu subsidijuojamose pramonės šakose ir regionuose. Tokia situacija dažnai pastebima tokiuose verslo sektoriuose kaip žemės ūkis, komunalinis ūkis, gyvenamųjų namų statyba, viešasis transportas (Перепёлкин, 2008).

Paprastai subsidijuojamos socialiniu požiūriu reikšmingos pramonės šakos (anksčiau minėti verslo sektoriai, pasižymintys tuo, kad iš valstybės gauna daugiau, negu jai duoda), nykstančios pramonės šakos ir regionai, pasižymintys aukštu nedarbo lygiu, mažomis pajamomis, prasta ekologine padėtimi (Перепёлкин, 2008).

Tikrąją nacionalinės ekonomikos finansinės paramos apimtį nustatyti yra sudėtinga, nes paprastai tiesiogines subsidijas (pinigų išmokas) papildo netiesioginės subsidijos (mokestinės lengvatos, lengvatinės paskolos, valstybinės garantijos, vykdant tarptautinę prekybą, muitai ir t.t.). Ar subsidijavimo teikiama nauda persveria patiriamas išlaidas, ar tinkamai yra parinkti finansavimo prioritetai, koks yra bendras subsidijavimo efektyvumas visos šalies ekonomikos požiūriu – vienareikšmių atsakymų į šiuos klausimus gauti yra nelengva. Netgi jeigu išskelti subsidijavimo tikslai yra pasiekti, tai tikslų daugybė, vietos veiksnys bei silpnas suderinamumo laipsnis tarp subsidijavimo tikslų gali sąlygoti bendro teigiamo poveikio šalies ekonominiam augimui nebuvimą. Todėl dabartiniu metu daugelis valstybių vadovaujasi valstybinio įsikišimo mažinimo principu, tokiu būdu šalies ekonomika vis labiau bus veikiamą vien tik rinkos veiksmų (Перепёлкин, 2008).

Socialinės išmokos. Valstybės išlaidų ekonominis elementas „socialinės išmokos“ yra kitoks, negu valstybės išlaidos, skirtos prekių ir paslaugų naudojimui ar kapitalo formavimui. Socialinės išmokos yra tiesiog lėšų perskirstymas, todėl šis išlaidų elementas negali turėti teigiamo poveikio bendrojo vidaus produkto (BVP) augimui. Šis išlaidų elemento didinimas sąlygotų didesnių mokesčių surinkimą šalyje, o tai reiškia, kad didėja administravimo sąnaudos, todėl socialinės išmokos turi neigiamą poveikį šalies ekonominiam augimui (Sjöberg, 2003).

Galima daryti išvadą, kad visi paminėti ekonominiai valstybės išlaidų elementai apibrėžiami kaip neigiamai veikiantys šalies ekonominį augimą, t.y. neproduktyvūs. Kadangi tokie valstybės

išlaidų ekonominiai elementai kaip „įmokos į ES biudžetą“, „pervedamos ES finansinės paramos ir bendrojo finansavimo lėšos“ yra patiriami dėl politinių, o ne ekonominių priežasčių, atliekant analizę, laikysime juos neutraliais, t.y. nei produktyviais, nei neproduktyviais. Prie neutralių valstybės išlaidų ekonominių elementų tai pat priskirsime ir kitas išlaidas, kadangi jų ekonominį pobūdį neįmanoma nustatyti, nes jos yra neapibrėžtos. Kapitalo išlaidos apibrėžiamos kaip teigiamai veikiančios šalies ekonominį augimą, t.y. produktyvios, todėl, atliekant analizę, vieninteliu produktyvių išlaidų elementu yra laikomi „sandoriai dėl materialiojo ir nematerialiojo turto bei finansinių įsipareigojimų vykdymas“. Galima šią informaciją pavaizduoti lentelėje, kad būtų aiškiau.

6 lentelė

Produktyvios, neutralios ir neproduktyvios valstybės išlaidos pagal ekonominę klasifikaciją

Valstybės išlaidų elementas	Produktyvios išlaidos	Neutralios išlaidos	Neproduktyvios išlaidos
<i>Darbo užmokestis ir soc. draudimas</i>			+
<i>Prekių ir paslaugų naudojimas</i>			+
<i>Turto išlaidos</i>			+
<i>Subsidijos</i>			+
<i>Dotacijos</i>			+
<i>Įmokos į ES biudžetą</i>		+	
<i>Socialinės išmokos</i>			+
<i>Kitos išlaidos</i>		+	
<i>Pervedamos ES finansinės paramos...</i>		+	
<i>Sandoriai dėl materialiojo ir nemater. turto bei fin. įsipareigojimų vykdymas</i>	+		

Šaltinis: sudaryta autorės.

Remiantis valstybės išlaidų skirstymu į produktyvias ir neproduktyvias pagal funkcinę ir ekonominę klasifikaciją, galima sudaryti modelį, kuriuo remiantis, galima būtų nustatyti funkcinį valstybės išlaidų elementų produktyvumo / neproduktyvumo lygius.

2.3. Tyrimo metodologiniai nurodymai

Egzistuoja du skirtingi požiūriai į sąryšį tarp valstybės išlaidų ir nacionalinių pajamų*:

- Vagnerio požiūris (1890 m.): nacionalinės pajamos yra nepriklausomas kintamasis: augant pajamoms, didėja valstybės išlaidos, ir atvirkščiai, mažėjant pajamoms, valstybės išlaidos irgi mažėja. Nacionalinės pajamos → Valstybės išlaidos.
- Keinsio požiūris (1936 m.): valstybės išlaidos yra nepriklausomas kintamasis: didėjant valstybės išlaidoms, pastebimas nacionalinių pajamų augimas, ir atvirkščiai, valstybės išlaidoms mažėjant,

* Nacionalinės pajamos (NP) – tai išvestinis rodiklis iš bendrojo vidaus produkto (BVP). $NP = BVP - N$ (sunaudotas kapitalas - įrengimų ir pastatų nusidėvėjimo vertė) – M_n (netiesioginiai įmonių mokesčiai į valstybės biudžetą). Nacionalinės pajamos parodo gamybos išteklių savininkų pajamas, t.y. į nacionalines pajamas įeina samdomų darbuotojų darbo užmokestis (DU), renta (R), palūkanos (%), individualių įmonių pajamos (P_i) ir akcinių bendrovių pelnas (P).

nacionalinės pajamos irgi mažėja. Valstybės išlaidos → Nacionalinės pajamos (Singh, Sahni, 1984; Narayan ir kt., 2008).

B.Singh ir B.S.Sahni (1984) rekomenduoja nepriimti prielaidos, kad vienas iš minėtų kintamųjų yra nepriklausomas, jie siūlo nagrinėti valstybės išlaidas ir nacionalines pajamas kaip bendrai susijusius ir priklausomus vienas nuo kito kintamuosius, atliekant viešųjų finansų ir makroekonominius tyrimus.

Tačiau šiame darbe remsimės būtent Keinso požiūriu, kadangi šio darbo tikslas – ištirti galimą valstybės išlaidų poveikį šalies ekonominiam augimui, o ne ekonominio augimo poveikį valstybės išlaidoms. Valstybės išlaidas ir atskirus valstybės išlaidų elementus numatoma parinkti kaip nepriklausomus kintamuosius, o ekonominį augimą (BVP pokyčius) kaip priklausomą kintamąjį.

S.Gupta ir kt. (2005), analizuojant valstybės išlaidų struktūros įtaką šalies ekonominiam augimui, naudojo kelis ekonometrinius modelius. Šių modelių esmė – regresinių lygčių sudarymas ir statistinių ryšių nustatymas. Rodikliu, parodančiu valstybės išlaidų struktūros įtaką šalies ekonominiam augimui, parinktas BVP vienam žmogui augimas.

B.Ventelou ir X.Bry (2006) savo tyrime šalies ekonominio augimo tempams atvaizduoti naudojo BVP vienam žmogui. Analizei pasirinko 10 metų visų EBPO (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija) šalių duomenis, norėdami išvengti ekonominio cikliškumo faktorių.

S.Ghosh ir A.Gregoriou (2008), atlikdami tyrimus, nepriklausomu kintamuoju parinko BVP vienam žmogui augimo tempus, o valstybės išlaidas išskyrė į dvi grupes.

$$g_1 + g_2 = y - \tau y \quad (\text{Nr. 1})$$

g_1 – produktyvios valstybės išlaidos;

g_2 – neproduktyvios valstybės išlaidos;

y – gamybos apimtis (BVP);

τ – pajamų mokesčio tarifas.

Šioje formulėje priimamos tokios prielaidos:

- apmokestinamos tiktai pajamos;
- pajamų mokesčio tarifas yra pastovus;
- pajamos yra lygios išlaidoms, t.y. nėra nei biudžeto deficito, nei pertekliaus (Ghosh, Gregoriou, 2008).

Tuomet produktyvias ir neproduktyvias išlaidas galima išreikšti tokiu būdu:

$$g_1 = \tau y \quad (\text{Nr. 2})$$

$$g_2 = (1 - \tau) y \quad (\text{Nr. 3})$$

ϕ – produktyvių išlaidų procentinė dalis visose valstybės išlaidose, $0 \leq \phi \leq 1$.

W.Saad ir K.Kalakech (2009) priklausomu kintamuoju pasirinko BVP (ne vienam žmogui, o absoliučią sumą), nepriklausomais kintamaisiais buvo pasirinkti keturi valstybės išlaidų elementai, kurie yra išreikšti absoliučia suma, o ne procentais nuo BVP.

Pasak И.Греков (2009), valstybės išlaidų optimalios struktūros nagrinėjimo metodologija yra ypatinga. Anot И.Греков (2009), galimi trys santykiniai rodikliai, parodantys valstybės išlaidų struktūrą:

- konkretaus valstybės išlaidų elemento dalis visose valstybės išlaidose;
- konkretaus valstybės išlaidų elemento dalis bendrajame vidaus produkte (BVP);
- konkretaus valstybės išlaidų elemento absoliuti reikšmė, išreikšta piniginiu matu, vienam žmogui.

Didelė dalis konkretaus valstybės išlaidų elemento bendrajame vidaus produkte ne visada liudija apie pasiektus gerus rezultatus toje sferoje, į kurią buvo nukreiptas valstybės finansavimas, didelę reikšmę turi absoliuti konkretaus valstybės išlaidų elemento reikšmė vienam žmogui. И.Греков (2009) siūlo naudoti bent du santykinius rodiklius, vertinant valstybės išlaidų efektyvumą ir jų įtaką šalies ekonominiam augimui, t.y. konkretaus valstybės išlaidų elemento dalį BVP ir šio elemento absoliučią reikšmę vienam žmogui.

Anot И.Осадчая (2005), kiekybinė priklausomybė tarp valstybės išlaidų dalies BVP ir BVP augimo negali parodyti tikslios priklausomybės, kadangi šių kintamųjų sąryšį veikia daugelis ekonominių ir socialinių veiksnių. Tačiau atliekant tyrimą, analizuoja būtent šiuos du kintamuosius: valstybės išlaidų dalis BVP ir BVP augimo tempai.

B.Ventelou ir X.Bry (2006), analizuojant funkcinį valstybės išlaidų elementų produktyvumą, juos suskirstė į penkias grupes, o ne analizavo kiekvieną elementą atskirai.

7 lentelė

Funkcinių valstybės išlaidų elementų suskirstymas į penkias grupes

Funkcinis valstybės išlaidų elementas	Valstybės išlaidų grupė
Bendros valstybės paslaugos	Bendros valstybės paslaugos
Gynyba	Gynyba / Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	
Švietimas	Švietimas
Sveikatos apsauga	Sveikatos ir socialinė apsauga
Socialinė apsauga	
Būstas ir komunalinis ūkis	Kitos įvairios išlaidos
Aplinkos apsauga	
Poilsis, kultūra ir religija	
Ekonomika	

Šaltinis: sudaryta autorės pagal VENTELOU, B.; BRY, X. (2006) The role of public spending in economic growth: Envelopment methods, p. 405.

W.Saad ir K.Kalakech (2009) analizavo, kaip tam tikri valstybės išlaidų elementai veikia ekonominį augimą. Šiam tikslui mokslininkai naudojo makroekonominį modelį, pagrįstą endogeninės ekonominio augimo teorijos modeliu. Buvo sudaryta regresinė lygtis, nusakanti, kaip

šalies ekonominį augimą veikia tokie valstybės išlaidų elementai kaip švietimas, gynyba, sveikatos apsauga bei žemės ūkis.

Anot R.Straub ir I.Tchakarov (2007), egzistuoja keturios metodologijos, įvertinančios valstybės išlaidų efektyvumą:

1. Bendroji gamybos funkcija, parodanti ryšį tarp gamybos apimties (angl. - *output*) ir viešojo sektoriaus kapitalo (angl. - *public capital stock*).
2. Išlaidų ir pelno funkcijos, įvertinančios, ar viešojo sektoriaus kapitalas mažina verslo išlaidas.
3. Tyrimas, kuris labiau akcentuoja ekonominį augimą, o ne gamybos apimtį lygį. Toks tyrimas įvertina, ar valstybės investicijos padeda paaiškinti skirtumus, atsirandančius skirtingų šalių ar skirtingų regionų augime.
4. VAR (Vector Autoregression) metodas, kuris taikomas tyrinėjant valstybės investicijų pokyčius per tam tikrą laiko periodą.

R.Balducci (2005), atlikdamas tyrimą, naudojo namų ūkių naudingumo funkciją bei gamybos funkciją, įtraukdamas į analizę valstybės išlaidas bei privatųjį kapitalą. K.H.Ghali (1997) naudojo VAR metodą.

B.Ventelou ir X.Bry (2006) analizavo valstybės išlaidų produktyvumą, remiantis DEA (Data Envelopment Analysis) modeliu. Tai vadybinis instrumentas, naudojamas decentralizuotų gamybos vienetų (atskirų gamyklų, ofisų) santykinio efektyvumo vertinimui. Šis modelis vertina tam tikros gamyklos rezultatus, atsižvelgiant į panaudotus išteklius šiems rezultatams pasiekti. Šio modelio esmė yra nustatyti, ar ištekliai nėra eikvojami. B.Ventelou ir X.Bry (2006) panaudojo šį efektyvumo vertinimo instrumentą ne įmonės, bet visos šalies atveju. Buvo priimta prielaida, jog valstybės ištekliai gali būti naudojami produktyviems tikslams ir neproduktyviems (tokiems, kaip socialinės programos ar nacionalinės ekonomikos planavimas ir pan.). B.Ventelou ir X.Bry (2006) išsikėlė tikslą – tiksliai nustatyti, kokia dalis valstybės išlaidų yra naudojama produktyviems tikslams ir kokia dalis kitiems neproduktyviems tikslams. Anot B.Ventelou ir X.Bry (2006), valstybės išlaidų neproduktyvumas nėra „absolūtus neproduktyvumas“, tiesiog tyrimo metu šių išlaidų produktyvumas nebuvo akivaizdžiai pasireiškęs ir jis siejamas su „užslėptu produktyvumu“.

Šis darbas yra paremtas paprastesniais analizės metodais: laiko eilutės, aprašomoji statistika, koreliacinė ir regresinė analizė, atskirų valstybės išlaidų elementų (ne)produktyvumo lygių nustatymas. Tiriant valstybės išlaidų ir ekonominio augimo priklausomybę, detalesnis kintamųjų apibrėžimas pateikiamas trečioje darbo dalyje. Žemiau yra pateikiamas sutrumpintas atskirų valstybės išlaidų elementų (ne)produktyvumo lygių nustatymo modelis.

Funkcinių valstybės išlaidų elementų (ne)produktyvumo lygių nustatymo modelis

<i>Funkciniai elementai</i>	NEPRODUKTYVIOS IŠLAIDOS	PRODUKTYVIOS IŠLAIDOS
<i>Ekonominiai elementai</i>		
Neproduktyvios išlaidos	įtraukiamos	
Neutralios išlaidos		įtraukiamos
Produktyvios išlaidos		įtraukiamos

Šaltinis: sudaryta autorės.

Remiantis pateiktu modeliu (detalesnis modelio variantas pateiktas 1 priede), darbo rezultatų dalyje numatoma nustatyti funkcinių valstybės išlaidų elementų produktyvumo / neproduktyvumo lygius. Tokiu būdu siekiama išvengti paviršutiniškumo, kalbant apie konkretaus elemento priskirimą produktyvių ar neproduktyvių išlaidų grupei.

3. VALSTYBĖS IŠLAIDŲ APIMTIES IR STRUKTŪROS ĮTAKA LIETUVOS EKONOMINIAM AUGIMUI

Atlikus mokslinės literatūros analizę, iškeliamos tokios hipotezės, kurios tyrimo eigoje bus patvirtintos arba paneigtos:

1. Šalies ekonomika augs sparčiausiai, kai valstybės išlaidos yra optimalaus lygio, t.y. nei per didelės, nei per mažos.
2. Teoriškai neproduktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai (*Bendros valstybės paslaugos; Poilsis, kultūra ir religija; Socialinė apsauga*) yra neproduktyvūs faktiškai, t.y. neturi jokio poveikio arba turi neigiamą poveikį šalies ekonomikai.
3. Teoriškai produktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai (*Gynyba; Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga; Ekonomika; Aplinkos apsauga; Būstas ir komunalinis ūkis; Sveikatos apsauga; Švietimas*) yra produktyvūs faktiškai, t.y. turi teigiamą poveikį šalies ekonomikai.

Pateiktos hipotezės atskleidžia tyrimo tikslą, kuris susideda iš dviejų dalių. Visų pirma, tyrimo metu siekiama iširti priklausomybę tarp valstybės išlaidų apimties ir BVP pokyčių Lietuvoje bei nustatyti optimalų šių dviejų kintamųjų santykį, kuris būtų palankiausias Lietuvos ekonominiam augimui. Antra, tyrimo metu siekiama iširti priklausomybę tarp atskirų funkcinių valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių Lietuvoje bei nustatyti šių elementų galimą poveikį Lietuvos ekonominiam augimui.

3.1. Hipotezės Nr.1 patvirtinimas / paneigimas

Pirmoji hipotezė „*šalies ekonomika augs sparčiausiai, kai valstybės išlaidos yra optimalaus lygio*“ atskleidžia pirmąjį tyrimo tikslo dalį – *ištirti priklausomybę tarp valstybės išlaidų apimties ir BVP pokyčių Lietuvoje.*

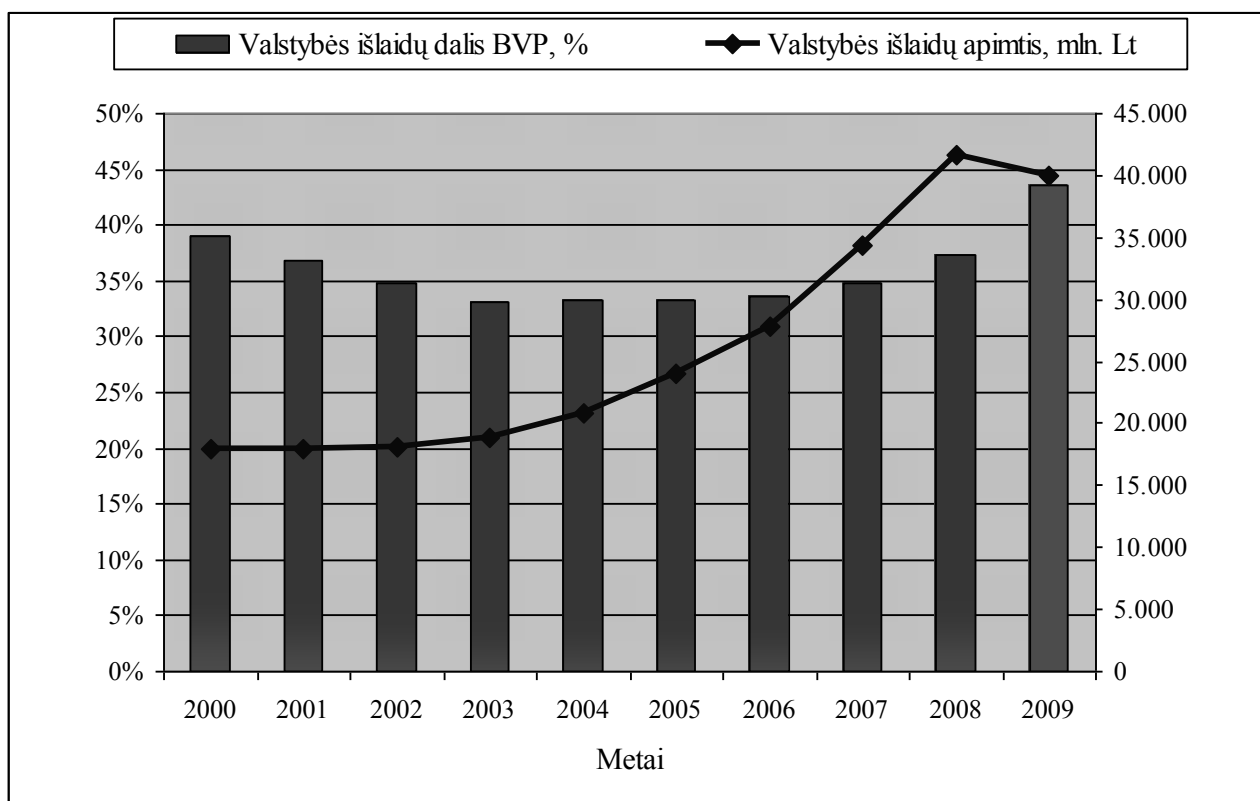
Visų pirma, reikėtų apibrėžti kintamųjų, naudojamų tyrimo eigoje, skaičiavimo metodiką:

- **Valstybės išlaidų apimtimi** laikomas atitinkamais ataskaitiniais metais esantis procentinis santykis tarp visam valdžios sektoriui priklausančių valstybės išlaidų ir šalies bendrojo vidaus produkto.
- **BVP pokytis**, priskiriamas tam tikriems ataskaitiniams metams, skaičiuojamas skirtumą tarp ataskaitinių metų BVP piniginės vertės (ataskaitinių metų kainomis) ir praėjusių ataskaitinių metų BVP piniginės vertės (praėjusių ataskaitinių metų kainomis) padalinus iš praėjusių ataskaitinių metų BVP piniginės vertės. Atitinkamų metų BVP piniginės vertės yra tikslingai apskaičiuojamos pagal tų metų kainas, o ne pagal bazines kainas, kadangi lyginant valstybės išlaidas su BVP dydžiu, valstybės išlaidos taip pat yra nurodytos pinigine verte, nepakoregavus

jos dėl lito perkamosios galios pokyčių (infliacijos / defliacijos). Tokiu būdu yra išlaikomas dviejų kintamųjų palyginamumo principas.

Hipotezei patvirtinti arba paneigti naudojami turimi naujausi statistiniai duomenys už 2000 – 2009 metų laikotarpį, pateikiami Lietuvos statistikos departamento internetiniame puslapyje. Analizuojant valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo priklausomybę Lietuvos atveju, naudojami tokie duomenų apdorojimo metodai kaip laiko eilutės, aprašomoji statistika, regresinė ir koreliacinė analizė.

Pradedant tirti valstybės išlaidų apimties galimą poveikį Lietuvos ekonominiam augimui, visų pirma, būtų tikslinga apžvelgti valstybės išlaidų absoliučios apimties (išreikštos ne procentiniu santykiu, bet pinigine verte) dinamiką ir valstybės išlaidų dalies šalies bendrajame vidaus produkte pokyčius per nagrinėjamą laikotarpį.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2011). Bendrasis vidaus produktas (BVP), Valdžios sektoriaus išlaidos.

4 pav. Valstybės išlaidų apimties ir procentinės dalies BVP pokyčiai 2000-2009 m. Lietuvoje

Pateiktame grafike linija vaizduoja valstybės išlaidų absoliučios apimties pokyčius, o stulpeliai – valstybės išlaidų dalies bendrajame vidaus produkte pokyčius. Remiantis pateiktu grafiku, galima teigti, kad iki 2009 metų valstybės išlaidų apimtis kiekvienais metais augo. Susidūrus su pasauline finansine krize, Lietuvos valdžia stengėsi atsikratyti išlaidų, skiriamų neefektyvioms veikloms, todėl 2009 metais pastebimas valstybės išlaidų absoliučios apimties mažėjimas. Galima pažymėti, jog nuo 2003-2004 metų, kai Lietuva ruošėsi stojimui / įstojo į Europos Sąjungą, iki 2009 metų buvo pastebimas spartus valstybės išlaidų apimties augimas. Norint

nustatyti, ar toks žymus valstybės išlaidų augimas yra teigiamas ar neigiamas reiškinys, reikėtų panagrinėti ir tų metų valstybės išlaidų procentinės dalies bendrajame vidaus produkte pasikeitimus. Remiantis pateiktu grafiku, galime pastebėti, jog iki 2004 metų valstybės išlaidų procentinė dalis BVP po truputį mažėjo. Tokius valstybės išlaidų procentinės dalies BVP pasikeitimus taip pat galima susieti su Lietuvos įstojimu į ES, kadangi beruošiant stojimui į ES, Lietuvos valdžia stengėsi parodyti efektyvesnę, palankesnę ekonomikai valstybės išlaidų situaciją. Tačiau po 2004 metų valstybės išlaidų procentinė dalis BVP pradėjo augti, pastebimas žymus šio rodiklio padidėjimas 2009 metais. Ekonominio nuosmukio metu (2009 metai) Lietuvos valdžia pasirinko valstybės išlaidų absoliučios apimties mažinimo politiką, tačiau stipriai sumažėjus šalies bendrajam vidaus produktui, valstybės išlaidų dalis BVP žymiai padidėjo. Galima teigti, kad valstybės išlaidų sumažinimas proporciškai neatitiko BVP kritimo.

Apžvelgus valstybės išlaidų absoliučios apimties ir procentinės dalies BVP dinamiką per nagrinėjamus metus, galima pereiti prie pirmosios tyrimo tikslo dalies įgyvendinimo - valstybės išlaidų apimties ir šalies ekonominio augimo priklausomybės analizės.

9 lentelė

Valstybės išlaidų apimtis ir ekonominis augimas 2000-2009 metais Lietuvoje

Metai	Valstybės išlaidų apimtis (Valstybės išlaidų procentinė dalis BVP)	Ekonominis augimas (BVP pokytis, palyginus su praeitais metais)
2000	39,07%	4,22%
2001	36,80%	6,34%
2002	34,73%	7,06%
2003	33,17%	9,39%
2004	33,33%	10,07%
2005	33,34%	14,93%
2006	33,58%	14,89%
2007	34,83%	19,18%
2008	37,37%	12,99%
2009	43,64%	-17,90%

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2011). Bendrasis vidaus produktas (BVP), Valdžios sektoriaus išlaidos.

Pasinaudojus pateiktais duomenimis bei STATISTICA 6.0 programa, nustatomi statistiniai rodikliai, parodantys dviejų nagrinėjamų kintamųjų (valstybės išlaidų apimtis ir ekonominis augimas) priklausomybę, statistinio ryšio stiprumą.

10 lentelė

Valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo Lietuvoje statistinio ryšio rodikliai

Rodiklis		Reikšmė
Koreliacijos koeficientas	R	-0,8438
Determinacijos koeficientas	R ²	0,7119
Reikšmingumo lygmuo	P	0,0021

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2011). Bendrasis vidaus produktas (BVP), Valdžios sektoriaus išlaidos.

Norint analizuoti gautus rezultatus, visų pirma, reikėtų apibrėžti, ką konkrečiai kiekvienas statistinis rodiklis parodo.

Koreliacijos koeficientas (R). Šis rodiklis parodo statistinę priklausomybę tarp dviejų kintamųjų. Koreliacijos koeficientas gali kisti nuo -1 iki 1. Jeigu tarp kintamųjų koreliacijos koeficientas yra teigiamas, tai reiškia, kad ryšys tarp kintamųjų yra tiesioginis, t.y. jeigu didėja X kintamasis, tai didėja ir Y kintamasis. Jeigu koreliacijos koeficientas yra neigiamas, tai reiškia, kad ryšys tarp kintamųjų yra atvirkštinis, t.y. jeigu didėja X kintamasis, tai Y kintamasis mažėja. Koreliacijos koeficiento reikšmė (pats skaičius, o ne jo ženklas) parodo statistinio ryšio tarp kintamųjų stiprumą. Jeigu koreliacijos koeficientas yra 0, tuomet ryšio nėra. Kuo koreliacijos koeficientas yra arčiau 1 arba -1, tuo ryšys stipresnis.

Determinacijos koeficientas (R^2). Šis rodiklis parodo, koku laipsniu vieno kintamojo variacija gali būti paaiškinta kito kintamojo pokyčiais. Determinacijos koeficientas gali kisti nuo 0 iki 1. Jeigu determinacijos koeficientas yra 0, tuomet Y kintamojo pokyčiai yra nepriklausomi nuo X kintamojo pokyčių. Jeigu determinacijos koeficientas yra 1, tuomet galima išvesti tikslią funkciją, kuri matematiškai parodytų absoliučią Y kintamojo pokyčių priklausomybę nuo X kintamojo pokyčių. Jeigu determinacijos koeficientas yra intervale nuo 0 iki 1, tuomet tarp X ir Y kintamųjų pokyčių egzistuoja tam tikra statistinė priklausomybė, kurią galima išreikšti per regresinę lygtį, kuri su tam tikru patikimumo laipsniu (lygiu determinacijos koeficientui) paaiškintų Y kintamojo variaciją X kintamojo pokyčiais.

Reikšmingumo lygmuo (P). Šis rodiklis – tai tikimybė, apskaičiuota naudojant eksperimentinius duomenis, kad tarp X ir Y kintamųjų nebus jokio ryšio ateityje, nagrinėjant naujus į tyrimą neįtrauktus duomenis. Reikšmingumo lygmens reikšmė gali kisti nuo 0 iki 1. Kuo mažesnis reikšmingumo lygmuo, tuo „reikšmingesnė“ (stipresnė) yra priklausomybė tarp dviejų kintamųjų. Pvz., jeigu norima patvirtinti hipotezę apie dviejų kintamųjų priklausomybę, visų pirma, yra iškeliami nulinė hipotezė, kad tarp X ir Y kintamųjų ryšio nėra. Tuomet pasirenkamas hipotezės patvirtinimo / paneigimo patikimumo laipsnis, pvz., 95%. Norint atmesti nulinę hipotezę, reikšmingumo lygmuo šiuo atveju turi būti mažesnis, negu 5%. Tuomet su 95% patikimumu galima būtų teigti, kad tarp dviejų kintamųjų ryšys yra. Jeigu reikšmingumo lygmuo būtų didesnis, negu 5%, tuomet pagrindo atmesti nulinę hipotezę nebūtų. Tuomet su 95% patikimumu galima būtų teigti, kad ryšio tarp dviejų kintamųjų nėra.

Suformulavus tyrime naudojamų statistinių rodiklių apibrėžimus, galima sugrįžti prie valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo priklausomybės Lietuvoje analizės.

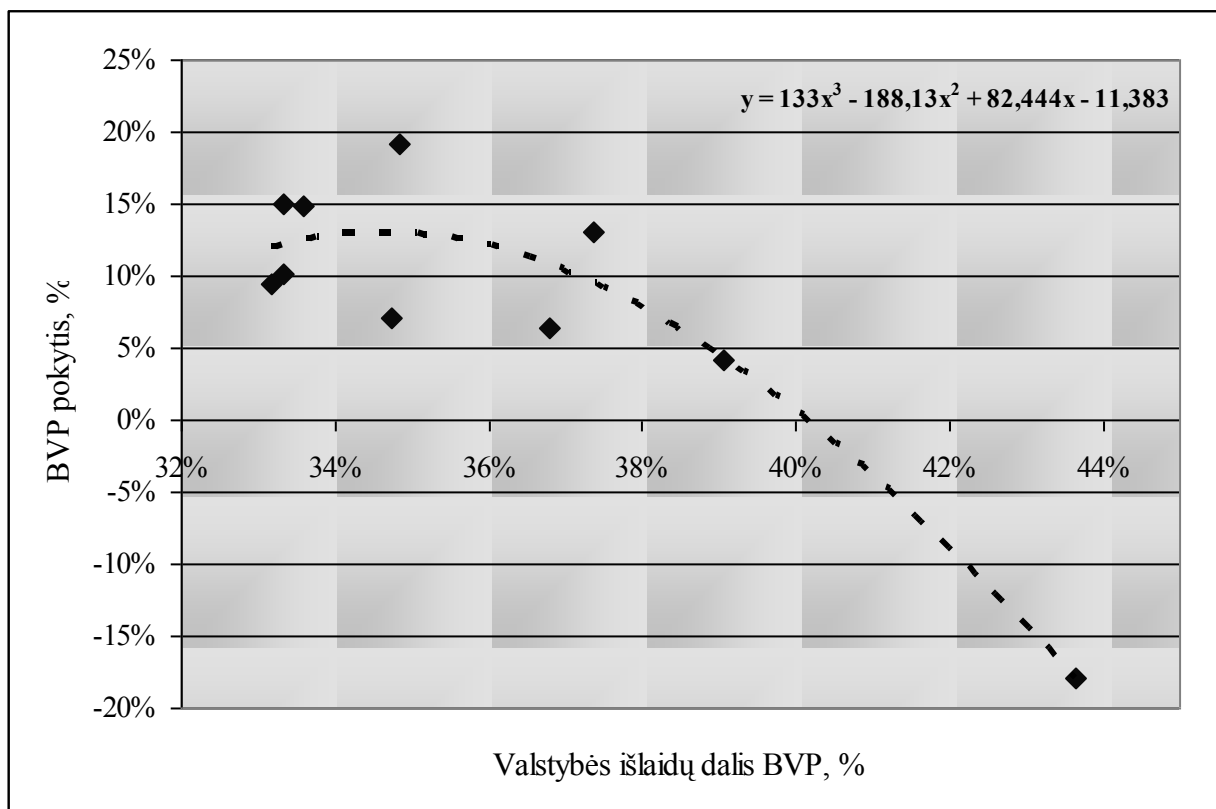
Remiantis 10 lentelės duomenimis, matome, kad apskaičiuotas koreliacijos koeficientas tarp valstybės išlaidų apimties ir BVP pokyčių yra statistiškai reikšmingas, kadangi skaičius yra labai arti vieneto (-0,8438). Galima teigti, kad tarp valstybės išlaidų apimties ir BVP pokyčių egzistuoja stiprus statistinis ryšys, tačiau priklausomybė yra atvirkštinė (neigiamas ženklas). Tai reiškia, kad valstybės išlaidų apimčiai didėjant, šalies ekonominis augimas lėtėja (BVP augimo pokyčiai tampa

mažesni). Determinacijos koeficientas taip pat yra statistiškai reikšmingas. Lietuvos ekonominis augimas gali būti statistiškai paaiškintas valstybės išlaidų apimties pokyčiais, t.y. apie 70% Lietuvos ekonominio augimo statistiškai priklauso nuo valstybės išlaidų apimties. Reikšmingumo lygmuo yra labai mažas. Galima teigti, jog nagrinėjant naujus į tyrimą neįtrauktus duomenis, tikimybė, kad tarp kintamųjų bus ryšys, yra 99,79% ($1 - 0,0021$). Apibendrinus, galima teigti, kad tarp valstybės išlaidų apimties ir Lietuvos ekonominio augimo egzistuoja stipri statistinė atvirkštinė priklausomybė.

Hipotezės Nr.1 patvirtinimas / paneigimas:

Hipotezė „šalies ekonomika auga sparčiausiai, kai valstybės išlaidos yra optimalaus lygio, t.y. nei per didelės, nei per mažos“ gali būti patvirtinta tik dalinai. Norint patvirtinti šią hipotezę, reikėtų atrasti skirtingus statistinės priklausomybės ryšius tarp valstybės išlaidų apimties ir šalies ekonominio augimo skirtingais laikotarpiais. Kai valstybės išlaidų apimtis yra dar ganėtinai maža, neviršijanti „optimalaus lygio“, priklausomybė tarp valstybės išlaidų apimties ir šalies ekonominio augimo turėtų būti tiesioginė (vienam kintamajam didėjant, didėja ir kitas kintamasis). Tokiu būdu būtų patvirtintas teiginys, kad valstybės išlaidos neturėtų būti „per mažos“. Kai valstybės išlaidų apimtis yra jau ganėtinai didelė, viršijanti „optimalų lygį“, priklausomybė tarp valstybės išlaidų apimties ir šalies ekonominio augimo turėtų būti atvirkštinė (vienam kintamajam didėjant, kitas kintamasis mažėja). Tokiu būdu būtų patvirtintas teiginys, kad valstybės išlaidos neturėtų būti „per didelės“, kas ir buvo padaryta tyrimo eigoje. Dėl duomenų trūkumo pirmojo teiginio (valstybės išlaidos neturėtų būti „per mažos“) patvirtinti nebuvo galimybių. Yra tikimybė, jog norint patvirtinti šį teiginį, reikėtų labai senų duomenų, tokio laikotarpio, kai valstybė buvo tik kūrimosi pradžioje. Tyrimo eigoje buvo patvirtintas teiginys / hipotezė „šalies ekonomika auga sparčiausiai, kai valstybės išlaidos yra ne per didelės“.

Remiantis 2000 – 2009 metų statistiniais duomenimis ir regresinės lygties pagalba, galima suformuoti Lietuvos atvejui pritaikytą Rahn'o kreivę (parodo priklausomybę tarp valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo tempų).

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2011). Bendrasis vidaus produktas (BVP), Valdžios sektoriaus išlaidos.

5 pav. Valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo ryšys Lietuvoje

Pateiktas grafikas parodo valstybės išlaidų ir ekonominio augimo sąryšį. X ašyje yra valstybės išlaidų procentinė dalis bendrajame vidaus produkte. Y ašyje yra BVP pokytis, palyginti su ankstesniais metais, t.y. metinis BVP augimas, atspindintis ekonominio augimo tempus. Atidėti taškai grafike parodo faktą kiekvienais metais, pvz., 2009 metais valstybės išlaidos bendrajame vidaus produkte sudarė apie 44%, ir tokia valstybės išlaidų apimtis buvo lydima 18% BVP sumažėjimu. Remiantis gautais taškais, buvo suformuota regresinė lygtis, atspindinti valstybės išlaidų dalies BVP ir BVP augimo sąryšį (70% laipsniu pagal anksčiau apskaičiuotą determinacijos koeficientą). Gauta regresijos kreivė yra Lietuvos atvejui pritaikyta Rahn'o kreivė. Nors kaip jau buvo minėta aukščiau dėl duomenų trūkumo optimalaus valstybės išlaidų apimties lygio, kuriam esant Lietuvos ekonomika augtų sparčiausiai, nepavyko atrasti, tačiau pagal turimus duomenis ir suformuotą Rahn'o kreivę galima daryti išvadą, kad Lietuvos atveju palankiausia šalies ekonominiam augimui valstybės išlaidų procentinė dalis BVP yra apie 34%, lydima 13% metiniu BVP augimu. Valstybės išlaidų procentui bendrajame vidaus produkte augant, ekonomikos augimas lėtėja.

Ištyrus priklausomybę tarp valstybės išlaidų apimties ir BVP pokyčių Lietuvoje, galima daryti tokias išvadas:

- Šalies ekonomika auga sparčiausiai, kai valstybės išlaidos yra ne per didelės.
- Dėl duomenų trūkumo optimalaus valstybės išlaidų lygio atrasti nepavyko. Pagal turimus duomenis palankiausia Lietuvos ekonomikos augimui valstybės išlaidų apimtis yra 34% nuo BVP (lydima 13% metiniu BVP augimu).

3.2. Hipotezės Nr.2 patvirtinimas / paneigimas

Antroji hipotezė „*teoriškai neproduktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai yra neproduktyvūs faktiškai*“ dalinai atskleidžia antrąją tyrimo tikslo dalį – *ištirti priklausomybę tarp atskirų funkcinų valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių Lietuvoje.*

Visų pirma, reikėtų apibrėžti kintamuosius, naudojamus tyrimo eigoje:

- **BVP pokytis** skaičiuojamas analogiškai kaip ir hipotezės Nr.1 patvirtinimo / paneigimo tyrimui (žr. 3.1 skyrių).
- **Neproduktyviems funkciniam valstybės išlaidų elementams** priskiriami *Bendros valstybės paslaugos; Poilsis, kultūra ir religija; Socialinė apsauga.* Atliekant tyrimą, naudojami dviejų rūšių pokyčiai:
 - ❑ **Funkcinio valstybės išlaidų elemento paprastasis pokytis**, priskiriamas tam tikriems ataskaitiniams metams, skaičiuojamas skirtumą tarp ataskaitinių ir praėjusių metų tam tikro valstybės išlaidų elemento piniginių verčių padalinus iš praėjusių metų piniginės vertės.
 - ❑ **Funkcinio valstybės išlaidų elemento struktūrinis pokytis**, priskiriamas tam tikriems ataskaitiniams metams, skaičiuojamas skirtumą tarp ataskaitinių ir praėjusių metų tam tikro valstybės išlaidų elemento procentinių dalių visose valstybės išlaidose padalinus iš praėjusių metų procentinės dalies.

Hipotezei patvirtinti arba paneigti naudojami turimi naujausi statistiniai duomenys, pateikiami Lietuvos statistikos departamento, LR Finansų ministerijos internetiniuose puslapiuose, bei tiesiogiai iš LR Finansų ministerijos gauti duomenys. Iš Lietuvos statistikos departamento internetinio puslapio buvo panaudoti duomenys apie valstybės išlaidų struktūrą per 2000-2009 metus pagal COFOG skirstymą, t.y. pagal funkcinę klasifikaciją. Iš LR Finansų ministerijos internetinio puslapio buvo panaudoti duomenys apie valstybės išlaidų struktūrą 2009 metais pagal kryžminę klasifikaciją. Oficialiai kryžminė valstybės išlaidų klasifikacija buvo pradėta naudoti tik nuo 2009 metų, tačiau nuo 2005 metų ji jau buvo naudojama neoficialiai, vietinės reikšmės

tikslams, todėl duomenys apie valstybės išlaidų struktūrą pagal kryžminę klasifikaciją už 2005-2008 metų laikotarpį buvo gauti, tiesiogiai kreipiantis į LR Finansų ministeriją. Pagal funkcinę klasifikaciją buvo pateikti duomenys apie visam valdžios sektoriui priklausančias valstybės išlaidas. Pagal kryžminę klasifikaciją duomenys buvo pateikti tik apie centriniam valdžios sektoriui priklausančias valstybės išlaidas. Todėl atliekant valstybės išlaidų struktūrinę analizę, reikėtų šį faktą turėti omenyje. Analizuojant valstybės išlaidų struktūros ir ekonominio augimo priklausomybę Lietuvos atveju, naudojami tokie duomenų apdorojimo metodai kaip laiko eilutės, koreliacinė analizė, atskirų funkcinų valstybės išlaidų elementų produktyvumo / neproduktyvumo lygių nustatymo modelis (buvo suformuotas antroje šio darbo dalyje).

Pradedant tirti valstybės išlaidų struktūros galimą poveikį Lietuvos ekonominiam augimui, visų pirma, reikėtų paruošti duomenis, reikalingus priklausomybės tarp atskirų funkcinų valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių tyrimui atlikti. Šie duomenys yra pateikiami žemiau esančioje lentelėje.

11 lentelė

Teoriškai neproduktyvių valstybės išlaidų elementų pokyčiai 2001-2009 metais Lietuvoje

Metai	Paprastieji pokyčiai			Struktūriniai pokyčiai		
	Bendros valstybės paslaugos	Poilsis, kultūra ir religija	Socialinė apsauga	Bendros valstybės paslaugos	Poilsis, kultūra ir religija	Socialinė apsauga
2001	6,91%	-5,13%	-1,49%	6,74%	-5,29%	-1,65%
2002	-13,39%	18,53%	-1,32%	-14,30%	17,29%	-2,36%
2003	6,62%	0,14%	4,76%	2,06%	-4,14%	0,28%
2004	4,77%	1,53%	9,15%	-5,27%	-8,20%	-1,31%
2005	16,95%	33,55%	11,37%	1,72%	16,16%	-3,13%
2006	12,61%	27,73%	14,25%	-2,70%	10,37%	-1,28%
2007	15,30%	24,77%	32,04%	-6,72%	0,94%	6,83%
2008	9,49%	22,33%	27,60%	-9,67%	0,92%	5,27%
2009	-9,93%	-11,10%	11,29%	-6,06%	-7,28%	16,07%

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2011). Bendrasis vidaus produktas (BVP), Valdžios sektoriaus išlaidos.

Remiantis apskaičiuotais valstybės išlaidų elementų pokyčiais ir BVP pokyčiais 2001-2009 metais Lietuvoje bei pasinaudojus STATISTICA 6.0 programa, nustatomi statistiniai rodikliai, parodantys nagrinėjamų kintamųjų priklausomybę.

Teoriškai neproduktyvių valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių statistinio ryšio rodikliai

Valstybės išlaidų elementas / pokytis	Koreliacijos koeficientas (R)	Determinacijos koeficientas (R ²)	Reikšmingumo lygmuo (P)	Statistinė priklausomybė, jos stiprumas
Paprastieji pokyčiai:				
Bendros valstybės paslaugos	0,7415	0,5498	0,0222	Stiprus tiesioginis ryšys
Poilsis, kultūra ir religija	0,7412	0,5493	0,0223	Stiprus tiesioginis ryšys
Socialinė apsauga	0,3525	0,1242	0,3522	Silpnas tiesioginis ryšys
Struktūriniai pokyčiai:				
Bendros valstybės paslaugos	0,0719	0,0052	0,8542	Labai silpnas tiesioginis ryšys
Poilsis, kultūra ir religija	0,4052	0,1642	0,2792	Silpnas tiesioginis ryšys
Socialinė apsauga	-0,6522	0,4253	0,0570	Vidutinio stiprumo atvirkštinis ryšys

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2011). Bendrasis vidaus produktas (BVP), Valdžios sektoriaus išlaidos.

Prieš pradėdant analizuoti pateiktos lentelės duomenis, visų pirma, reikėtų apibrėžti, kaip buvo nustatomas statistinės priklausomybės stiprumas. Pagrindinis rodiklis, pagal kurį buvo nustatoma priklausomybė, buvo koreliacijos koeficientas. Determinacijos koeficientas ir reikšmingumo lygmuo buvo papildomi rodikliai, patvirtinantys faktą, nustatytą pagal koreliaciją. Žemiau pateikiamoje lentelėje apibrėžta, kokio stiprumo yra statistinis ryšys, esant tam tikram koreliacijos koeficientui.

Statistinės priklausomybės stiprumas pagal koreliacijos koeficientą

Koreliacijos koeficiento teigiama reikšmė	Koreliacijos koeficiento neigiama reikšmė	Statistinio ryšio stiprumas
1,0	-1,0	Labai stiprus ryšys
nuo 0,7 iki 0,1	nuo -0,7 iki -1,0	Stiprus ryšys
nuo 0,5 iki 0,7	nuo -0,5 iki -0,7	Vidutinis ryšys
nuo 0,2 iki 0,5	nuo -0,2 iki -0,5	Silpnas ryšys
nuo 0,0 iki 0,2	nuo 0,0 iki -0,2	Labai silpnas ryšys
0,0	0,0	Nėra ryšio

Šaltinis: sudaryta autorės.

Apibrėžus statistinės priklausomybės stiprumo nustatymo metodiką, galima sugrįžti prie teoriškai neproduktyvių valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių statistinio ryšio rodiklių analizės. Remiantis 12 lentelės duomenimis, galime teigti, kad analizuojant valstybės išlaidų elementų paprastųjų pokyčių ir BVP pokyčių priklausomybę, stiprų statistinį ryšį turi tik *Bendros valstybės paslaugos* ir *Poilsis, kultūra ir religija*. Pažymėtina tai, jog tarp šių kintamųjų paprastųjų pokyčių ir BVP pokyčių yra tiesioginė priklausomybė, t.y. didėjant, pvz., išlaidoms, skirtoms *Bendrosioms valstybės paslaugoms*, bendrasis vidaus produktas auga, o tai iš esmės neatitinka neproduktyvių išlaidų apibrėžimo (didėjant neproduktyvioms išlaidoms, bendrasis vidaus produktas

mažėja arba nekinta). Tačiau, reikėtų nepamiršti, kad tai buvo nagrinėjami tik paprastieji valstybės išlaidų elementų pokyčiai. Struktūriniai pokyčiai tiksliau atspindėtų realią situaciją. Remiantis 12 lentelės duomenimis, galime teigti, kad analizuojant valstybės išlaidų elementų struktūrinių pokyčių ir BVP pokyčių priklausomybę, *Bendros valstybės paslaugos* ir *Poilsis, kultūra ir religija* turi menką statistinį ryšį, o tai iš dalies atitinka neproduktyvių išlaidų apibrėžimą (didėjant neproduktyvioms išlaidoms, bendrasis vidaus produktas nekinta). *Socialinė apsauga* turi vidutinio stiprumo atvirkštinę priklausomybę, ir tai atitinka neproduktyvių išlaidų apibrėžimą (didėjant neproduktyvioms išlaidoms, bendrasis vidaus produktas mažėja, ir atvirkščiai, mažėjant neproduktyvioms išlaidoms visų išlaidų struktūroje, BVP auga). Apibendrinus, galima teigti, jog struktūriniai valstybės išlaidų elementų pokyčių analizė realiau atspindi neproduktyvių valstybės išlaidų apibrėžimą.

Norint patikrinti, ar teoriškai neproduktyvūs valstybės išlaidų elementai yra neproduktyvūs faktiškai, naudojama ne tik koreliacinė analizė, bet dar ir detalesnis tyrimas, nustatantis nagrinėjamų valstybės išlaidų elementų neproduktyvumo lygius (pagal modelį, suformuotą antroje šio darbo dalyje).

14 lentelė

Teoriškai neproduktyvių valstybės išlaidų elementų neproduktyvumo lygiai 2005-2009 metais

Elementas / Metai	2005	2006	2007	2008	2009	Vidurkis
Bendros valstybės paslaugos	69,76%	76,13%	75,22%	77,19%	79,44%	75,55%
Poilsis, kultūra ir religija	66,14%	64,48%	62,61%	60,34%	67,92%	64,30%
Socialinė apsauga	94,78%	85,96%	85,22%	86,33%	87,23%	87,90%

Šaltinis: sudaryta autorės pagal LR FINANSŲ MINISTERIJĄ. (2006-2010) LR valstybės biudžeto išlaidų sąmatos vykdymo 2005-2009 m. metinės ataskaitos (pagal valstybės funkcijas ir ekonominę klasifikaciją).

Remiantis pateiktos lentelės duomenimis, galima teigti, jog visų trijų teoriškai neproduktyvių valstybės išlaidų elementų neproduktyvumo lygiai viršija 60% per nagrinėjamus metus, o tai atitinka neproduktyvių valstybės išlaidų esmę. *Socialinės apsaugos* vidutinis neproduktyvumo lygis buvo didžiausias ir siekė beveik 90%. Prisiminus, kad pagal struktūrinių pokyčių analizę, *Socialinė apsauga* vienintelė turėjo atvirkštinę statistiškai reikšmingą priklausomybę su BVP, toks gautas rezultatas (didžiausias neproduktyvumo lygis) yra nestebėtinas.

Hipotezės Nr.2 patvirtinimas / paneigimas:

Hipotezė „teoriškai neproduktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai (*Bendros valstybės paslaugos; Poilsis, kultūra ir religija; Socialinė apsauga*) yra neproduktyvūs faktiškai, t.y. neturi jokio poveikio arba turi neigiamą poveikį šalies ekonomikai“ yra patvirtinta. Tyrimo eigoje buvo nustatyta, kad koreliacinės analizės metu, ieškant priklausomybės tarp valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių yra tikslinga naudoti ne paprastus, bet struktūrinius pokyčius. Pagal koreliacinę analizę, *Bendros valstybės paslaugos* ir *Poilsis, kultūra ir religija* neturi jokio poveikio

šalies ekonominiam augimui, o *socialinė apsauga* turi neigiamą poveikį. Nustačius nagrinėjamų valstybės išlaidų elementų neproduktyvumo lygius, hipotezė buvo patvirtinta pakartotinai, kadangi visų trijų elementų vidutiniai neproduktyvumo lygiai buvo aukšti.

3.3. Hipotezės Nr.3 patvirtinimas / paneigimas

Trečioji hipotezė „*teoriškai produktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai yra produktyvūs faktiškai*“ dalinai atskleidžia antrąją tyrimo tikslo dalį – *ištirti priklausomybę tarp atskirų funkcinių valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių Lietuvoje.*

Visų pirma, reikėtų apibrėžti kintamuosius, naudojamus tyrimo eigoje:

- **BVP pokytis** skaičiuojamas analogiškai kaip ir hipotezės Nr.1 patvirtinimo / paneigimo tyrimui (žr. 3.1 skyrių).
- **Produktyviems funkciniam valstybės išlaidų elementams** priskiriami *Gynyba; Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga; Ekonomika; Aplinkos apsauga; Būstas ir komunalinis ūkis; Sveikatos apsauga; Švietimas.* Atliekant tyrimą, naudojami dviejų rūšių pokyčiai:
 - ❑ **Funkcinio valstybės išlaidų elemento paprastas pokytis** skaičiuojamas analogiškai kaip ir hipotezės Nr.2 patvirtinimo / paneigimo tyrimui (žr. 3.2 skyrių).
 - ❑ **Funkcinio valstybės išlaidų elemento struktūrinis pokytis** skaičiuojamas analogiškai kaip ir hipotezės Nr.2 patvirtinimo / paneigimo tyrimui (žr. 3.2 skyrių).

Hipotezei patvirtinti arba paneigti naudojami turimi naujausi statistiniai duomenys (duomenų šaltiniai ir panaudojimas apibrėžiamas anksčiau – žr. 3.2 skyrių). Analizuojant valstybės išlaidų struktūros ir ekonominio augimo priklausomybę Lietuvos atveju, naudojami tokie duomenų apdorojimo metodai kaip laiko eilutės, koreliacinė analizė, atskirų funkcinių valstybės išlaidų elementų produktyvumo / neproduktyvumo lygių nustatymo modelis (buvo suformuotas antroje šio darbo dalyje).

Pradedant tirti valstybės išlaidų struktūros galimą poveikį Lietuvos ekonominiam augimui, visų pirma, reikėtų paruošti duomenis, reikalingus priklausomybės tarp atskirų funkcinių valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių tyrimui atlikti. Šie duomenys yra pateikiami žemiau esančioje lentelėje.

Teoriškai produktyvių valstybės išlaidų elementų pokyčiai 2001-2009 metais Lietuvoje

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Paprastieji pokyčiai:									
Gynyba	8,59%	22,37%	2,92%	8,91%	17,81%	28,80%	38,85%	-15,05%	-17,56%
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	0,20%	6,20%	7,07%	9,24%	9,16%	18,07%	12,68%	24,94%	-13,84%
Ekonomika	-23,50%	4,17%	-0,35%	20,27%	4,25%	23,77%	21,58%	25,04%	-30,76%
Aplinkos apsauga	-7,70%	22,24%	14,50%	322,48%	60,45%	48,00%	40,57%	7,58%	14,88%
Būstas ir komunalinis ūkis	-1,85%	25,70%	-6,00%	-10,13%	26,36%	14,28%	13,13%	42,38%	4,17%
Sveikatos apsauga	21,43%	-1,79%	9,21%	6,85%	34,82%	7,42%	20,78%	21,45%	-8,31%
Švietimas	6,31%	8,47%	3,13%	11,37%	8,38%	13,04%	15,59%	26,17%	-3,43%
Struktūriniai pokyčiai:									
Gynyba	8,42%	21,09%	-1,48%	-1,53%	2,47%	11,29%	12,34%	-29,92%	-14,02%
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	0,04%	5,09%	2,49%	-1,23%	-5,05%	2,02%	-8,84%	3,08%	-10,14%
Ekonomika	-23,63%	3,08%	-4,61%	8,75%	-9,33%	6,94%	-1,64%	3,15%	-27,79%
Aplinkos apsauga	-7,85%	20,97%	9,60%	281,99%	39,55%	27,88%	13,72%	-11,25%	19,82%
Būstas ir komunalinis ūkis	-2,01%	24,38%	-10,01%	-18,74%	9,90%	-1,26%	-8,48%	17,46%	8,65%
Sveikatos apsauga	21,23%	-2,82%	4,54%	-3,39%	17,26%	-7,18%	-2,28%	0,20%	-4,37%
Švietimas	6,14%	7,33%	-1,28%	0,70%	-5,74%	-2,33%	-6,48%	4,09%	0,72%

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2011). Bendrasis vidaus produktas (BVP), Valdžios sektoriaus išlaidos.

Remiantis apskaičiuotais valstybės išlaidų elementų pokyčiais ir BVP pokyčiais 2001-2009 metais Lietuvoje bei pasinaudojus STATISTICA 6.0 programa, nustatomi statistiniai rodikliai, parodantys nagrinėjamų kintamųjų priklausomybę.

Teoriškai produktyvių valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių statistinio ryšio rodikliai

Valstybės išlaidų elementas / pokytis	Koreliacijos koeficientas (R)	Determinacijos koeficientas (R ²)	Reikšmingumo lygmuo (P)	Statistinė priklausomybė, jos stiprumas
Paprastieji pokyčiai:				
Gynyba	0,6615	0,4376	0,0523	Vidutinis tiesioginis ryšys
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	0,8466	0,7167	0,0040	Stiprus tiesioginis ryšys
Ekonomika	0,7968	0,6349	0,0101	Stiprus tiesioginis ryšys
Aplinkos apsauga	0,1433	0,0205	0,7130	Labai silpnas tiesioginis ryšys
Būstas ir komunalinis ūkis	0,2835	0,0804	0,4597	Silpnas tiesioginis ryšys
Sveikatos apsauga	0,6770	0,4583	0,0452	Vidutinis tiesioginis ryšys
Švietimas	0,7045	0,4963	0,0341	Stiprus tiesioginis ryšys
Struktūriniai pokyčiai:				
Gynyba	0,3051	0,0931	0,4246	Silpnas tiesioginis ryšys
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	0,3447	0,1188	0,3636	Silpnas tiesioginis ryšys
Ekonomika	0,6900	0,4761	0,0397	Vidutinis tiesioginis ryšys
Aplinkos apsauga	0,0545	0,0030	0,8893	Labai silpnas tiesioginis ryšys
Būstas ir komunalinis ūkis	-0,2127	0,0452	0,5827	Silpnas atvirkštinis ryšys
Sveikatos apsauga	0,1307	0,0171	0,7375	Labai silpnas tiesioginis ryšys
Švietimas	-0,3480	0,1211	0,3588	Silpnas atvirkštinis ryšys

Šaltinis: sudaryta autorės pagal STATISTIKOS DEPARTAMENTAS (2011). Bendrasis vidaus produktas (BVP), Valdžios sektoriaus išlaidos.

Statistinės priklausomybės stiprumo nustatymo metodika buvo apibrėžta anksčiau (žiūrėti 13 lentelę), todėl galima iš karto pereiti prie teoriškai produktyvių valstybės išlaidų elementų pokyčių ir BVP pokyčių statistinio ryšio rodiklių analizės. Remiantis 16 lentelės duomenimis, galime teigti, kad analizuojant valstybės išlaidų elementų paprastųjų pokyčių ir BVP pokyčių priklausomybę, statistiškai reikšmingą priklausomybę turi tik *Gynyba*, *Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga*, *Ekonomika*, *Sveikatos apsauga* ir *Švietimas*. Pažymėtina tai, jog tarp šių kintamųjų paprastųjų pokyčių ir BVP pokyčių yra tiesioginė priklausomybė, t.y. didėjant išlaidoms, bendrasis vidaus produktas auga, o tai iš esmės atitinka produktyvių išlaidų apibrėžimą (didėjant produktyvioms išlaidoms, bendrasis vidaus produktas auga). Tačiau, kaip jau buvo nustatyta ankstesniame skyriuje, atliekant hipotezės Nr.2 patvirtinimo / paneigimo tyrimą, priklausomybei tarp valstybės išlaidų elementų ir BVP pokyčių tirti yra tikslinga naudoti struktūrinius, o ne

paprastus pokyčius. Remiantis 16 lentelės duomenimis, galime teigti, kad analizuojant valstybės išlaidų elementų struktūrinių pokyčių ir BVP pokyčių priklausomybę, statistiškai reikšmingą priklausomybę turi tik *Ekonomika*. Apibendrinus, galima teigti, jog pagal koreliacinę analizę, naudojant abiejų rūšių pokyčius, vienintelis valstybės išlaidų elementas *Ekonomika* atitinka produktyvaus valstybės išlaidų elemento apibrėžimą (didėjant išlaidoms, BVP auga). Tokie valstybės išlaidų elementai kaip *Gynyba*, *Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga*, *Sveikatos apsauga ir Švietimas* atitinka produktyvių valstybės išlaidų elementų apibrėžimą tik dalinai, t.y. į analizę įtraukiant tik paprastus pokyčius. *Aplinkos apsauga* ir *Būstas ir komunalinis ūkis* neatitinka produktyvių valstybės išlaidų elementų apibrėžimo, t.y. neturi statistiškai reikšmingo ryšio su BVP pokyčiais.

Norint patikrinti, ar teoriškai produktyvūs valstybės išlaidų elementai yra produktyvūs faktiškai, naudojama ne tik koreliacinė analizė, bet dar ir detalesnis tyrimas, nustatantis nagrinėjamų valstybės išlaidų elementų produktyvumo lygius (pagal modelį, suformuotą antroje šio darbo dalyje).

17 lentelė

Teoriškai produktyvių valstybės išlaidų elementų produktyvumo lygiai 2005-2009 metais

Elementas / Metai	2005	2006	2007	2008	2009	Vidurkis
Gynyba	15,52%	29,08%	39,78%	16,43%	12,52%	22,67%
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	9,96%	11,04%	14,87%	15,08%	10,01%	12,19%
Ekonomika	37,12%	66,93%	68,74%	69,51%	75,16%	63,49%
Aplinkos apsauga	60,42%	70,17%	81,99%	79,84%	85,73%	75,63%
Būstas ir komunalinis ūkis	0,00%	74,43%	89,90%	93,97%	99,62%	71,58%
Sveikatos apsauga	31,12%	85,60%	84,81%	84,05%	88,30%	74,78%
Švietimas	20,70%	27,00%	30,62%	25,41%	16,17%	23,98%

Šaltinis: sudaryta autorės pagal LR FINANSŲ MINISTERIJĄ. (2006-2010) LR valstybės biudžeto išlaidų sąmatos vykdymo 2005-2009 m. metinės ataskaitos (pagal valstybės funkcijas ir ekonominę klasifikaciją).

Remiantis pateiktos lentelės duomenimis, galima teigti, jog vertinant tik valstybės išlaidų produktyvumo lygius, teoriškai produktyvūs valstybės išlaidų elementai *Ekonomika*, *Aplinkos apsauga*, *Būstas ir komunalinis ūkis*, *Sveikatos apsauga* yra produktyvūs faktiškai. Tačiau norint patvirtinti arba paneigti iškeltą hipotezę, reikėtų remtis ir koreliacine analize, kad būtų gautas patikimesnis rezultatas.

Teoriškai produktyvūs valstybės išlaidų elementai: koreliacinės analizės ir produktyvumo lygių nustatymo tyrimo rezultatai

Elementas	Paprasti pokyčiai	Struktūriniai pokyčiai	Produktyvumo lygiai	Rezultatas
Gynyba	+	-	-	Nepatvirtinta
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	+	-	-	Nepatvirtinta
Ekonomika	+	+	+	Patvirtinta
Aplinkos apsauga	-	-	+	Nepatvirtinta
Būstas ir komunalinis ūkis	-	-	+	Nepatvirtinta
Sveikatos apsauga	+	-	+	Patvirtinta iš dalies
Švietimas	+	-	-	Nepatvirtinta

Šaltinis: sudaryta autorės.

Hipotezė apie teoriškai produktyvius valstybės išlaidų elementus buvo tikrinama trimis būdais, t.y. pagal koreliacinę analizę, ieškant priklausomybės su BVP pokyčiais, naudojant ir paprastus, ir struktūrinius pokyčius, bei nustatant kiekvieno valstybės išlaidų elemento produktyvumo lygį. Koreliacinės analizės rezultatas, naudojant struktūrinius pokyčius, yra laikomas pagrindiniu kriterijumi, nustatant, ar valstybės išlaidų elementas yra produktyvus faktiškai. Antroje vietoje pagal svarbumą yra apskaičiuotas vidutinis produktyvumo lygis, trečioje vietoje – koreliacinės analizės rezultatas, naudojant paprastus pokyčius. Jeigu bent du iš trijų kriterijų yra patenkinami, laikoma, kad hipotezė dėl konkretaus valstybės išlaidų elemento yra patvirtinta. Remiantis pateiktos lentelės duomenimis, galima teigti, jog valstybės išlaidų elementas *Ekonomika* yra produktyvus faktiškai pagal visus parametrus. Valstybės išlaidų elementas *Sveikatos apsauga* yra produktyvus faktiškai pagal du kriterijus. Kiti valstybės išlaidų elementai nėra produktyvūs faktiškai.

Hipotezės Nr.3 patvirtinimas / paneigimas:

Hipotezė „teoriškai produktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai (Gynyba; Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga; Ekonomika; Aplinkos apsauga; Būstas ir komunalinis ūkis; Sveikatos apsauga; Švietimas) yra produktyvūs faktiškai, t.y. turi teigiamą poveikį šalies ekonomikai“ yra patvirtinta tik iš dalies. Tyrimo eigoje faktinis konkretaus valstybės išlaidų elemento produktyvumas buvo nustatomas, remiantis koreliacine analize, įtraukiant valstybės išlaidų paprastus ir struktūrinius pokyčius, bei nustatant konkretaus valstybės išlaidų elemento produktyvumo lygį pagal kryžminę klasifikaciją. Jeigu valstybės išlaidų elementas buvo nustatytas kaip produktyvus faktiškai bent dviem analizės būdais iš trijų, galima tvirtinti, kad jis iš tikrųjų yra produktyvus. Tyrimo eigoje buvo patvirtintas teiginys / hipotezė „teoriškai produktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai (Ekonomika; Sveikatos apsauga) yra produktyvūs faktiškai“. Kitų valstybės išlaidų elementų atveju jų produktyvumo patvirtinti nepavyko.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Sąryšis tarp valstybės išlaidų ir šalies ekonominio augimo yra dviprasmiškas. Visų pirma, netgi nėra apibrėžta, kuris iš šių dviejų kintamųjų yra nepriklausomas ir paaiškina kito kintamojo pokyčius, nagrinėjant tam tikro laikotarpio duomenis. Egzistuoja dvi teorijos, nusakančios sąryšį tarp valstybės išlaidų ir šalies ekonominio augimo. Pagal Vagnerio požiūrį valstybės išlaidos priklauso nuo šalies nacionalinių pajamų (transformuojant šią teoriją, galima sakyti, kad valstybės išlaidų apimtis priklauso nuo šalies ekonominio augimo). Keinsio požiūris yra atvirkštinis, t.y. remia prielaidą, jog valstybės išlaidos yra nepriklausomas kintamasis, veikiantis šalies ekonominio augimo tempus. Keinsio teorija yra naujesnė ir populiarsnė. Šis darbas taip pat paremtas Keinsio teorija, kadangi dauguma nagrinėtų šiame darbe mokslinių tyrimų yra paremti būtent šiuo požiūriu. Priėmus prielaidą, jog valstybės išlaidos yra nepriklausomas kintamasis, vis tiek valstybės išlaidų poveikis šalies ekonominiam augimui lieka neapibrėžtas. Teigiama, jog valstybės išlaidų poveikis gali būti teigiamas, neigiamas arba poveikio iš vis gali nebūti. Valstybės išlaidų apimties pasirinkimas yra visada kompromisas, derinimas tarp teikiamos naudos ir patiriamos žalos, kadangi bet koks valstybės išlaidų apimties pokytis turi teigiamą efektą vienai sričiai, bet tuo pačiu ir neigiamą efektą – kitai, pvz., padidinus valstybės išlaidų apimtį, yra galimybė palaikyti žemą nedarbo lygį, išlaikant tą patį vartojimo lygį, tačiau tai reiškia didesnę mokesstinę naštą arba didesnę skolinimąsi ir t.t. Teigiama, jog keičiant valstybės išlaidų apimtį, galimas poveikis šalies ekonominiam augimui pasireiškia tik ilgame laikotarpyje. Ryšys tarp valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo aiškinamas, naudojant Rahn'o kreivę. Pagal Rahn'o kreivės teoriją tam tikro lygio valstybės išlaidos, užtikrinančios pagrindinių valstybės funkcijų vykdymą, yra pageidaujamos sėkmingam ekonomikos vystymuisi. Tačiau pasiekus tam tikrą tašką, valstybės išlaidų didėjimas yra nepalankus ir pradeda slopinti ekonominį augimą, t.y. valstybės išlaidų apimtis turi būti nei per didelė, nei per maža. Didelę įtaką sąryšiui tarp valstybės išlaidų apimties ir šalies ekonominio augimo turi kitos aplinkybės, pvz., šalies viešojo sektoriaus dydis, šalies išsivystymo lygis, valstybės lėšų panaudojimo sritis, valstybės išlaidų finansavimo būdas, šalies valdžios organų kompetentingumas, valdymo kokybė ir t.t.
2. Esant ribotiems finansiniams ištekliams, pagrindinis uždavinys yra optimizuoti valstybės išlaidų struktūrą, kuri sąlygotų spartesnį ekonominį augimą šalyje. Paprastai valstybės išlaidos yra skirstomos pagal funkcinį ir ekonominį požymius, tačiau, manoma, kad atliekant makroekonominę analizę, naudingesnė yra kryžminė klasifikacija, apjungianti valstybės išlaidų skirstymą pagal funkcijas ir ekonomines kategorijas. Mokslinėje literatūroje valstybės išlaidos yra skirstomos į produktyvias, kurios teigiamai veikia šalies ekonominį augimą (tokio tipo

išlaidos sukelia teigiamą išorinį efektą privataus sektoriaus veiklai), ir neproduktyvias, kurios neturi jokios įtakos arba neigiamai veikia šalies ekonominį augimą (tokio tipo išlaidos teikia tiesioginę naudą namų ūkiams). Keičiant valstybės išlaidų struktūrą, didesnę finansinių išteklių dalį skiriant produktyvioms išlaidoms, galima pasiekti spartesnio ekonominio augimo. Funkcinė išlaidų klasifikacija yra unifikauta, todėl mokslinėje literatūroje jai skiriama daugiau dėmesio klasifikuojant išlaidų elementus pagal produktyvumo požymį. Apibendrinus kelis siūlomus skirstymo variantus, galima teigti, jog produktyvių išlaidų grupei pagal funkcinį požymį priskiriami tokie išlaidų elementai kaip *Gynyba, Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga, Ekonomika, Aplinkos apsauga, Būstas ir komunalinis ūkis, Sveikatos apsauga, Švietimas*. Neproduktyviomis išlaidomis laikomi *Bendros valstybės paslaugos, Poilsis, kultūra ir religija* bei *Socialinė apsauga*. Ekonominė išlaidų klasifikacija yra skirtinga įvairiose šalyse, todėl ekonominius išlaidų elementus pagal produktyvumo požymį reikėjo suskirstyti, vadovaujantis konkrečiomis prielaidomis apie kiekvieną išlaidų elementą, o ne kituose moksliniuose tyrimuose siūlomais visų išlaidų elementų skirstymo variantais. Be produktyvių ir neproduktyvių išlaidų buvo tikslinga išskirti dar ir neutralias išlaidas, kadangi Lietuva yra įvairių tarptautinių organizacijų narė, ir tam tikros išlaidos yra patiriamos ne tik dėl ekonominių, bet ir dėl politinių priežasčių. Prie produktyvių išlaidų pagal ekonominį požymį priskirtas elementas *Sandoriai dėl materialiojo ir nematerialiojo turto bei finansinių išipareigojimų vykdymas*. Prie neutralių išlaidų yra priskirti tokie išlaidų elementai kaip *Įmokos į ES biudžetą, Kitos išlaidos* ir *Pervedamos ES finansinės paramos ir bendrojo finansavimo lėšos*. Prie neproduktyvių išlaidų priskirti elementai *Darbo užmokestis ir socialinis draudimas, Prekių ir paslaugų naudojimas, Turto išlaidos, Subsidijos, Dotacijos, Socialinės išmokos*. Remiantis funkciniais ir ekonominiais valstybės išlaidų elementais, suskirstytais pagal produktyvumo požymį, buvo suformuotas modelis, skirtas nustatyti kiekvieno funkcinio valstybės išlaidų elemento (ne)produktyvumo lygį, kuris parodytų atitinkamo išlaidų elemento (ne)produktyvumą procentaliai.

3. Tiriant priklausomybę tarp valstybės išlaidų apimties ir BVP pokyčių Lietuvoje, buvo siekiama patvirtinti arba paneigti hipotezę „šalies ekonomika auga sparčiausiai, kai valstybės išlaidos yra optimalaus lygio, t.y. nei per didelės, nei per mažos“. Tyrimo metu hipotezę pavyko patvirtinti tik dalinai. Norint absoliučiai patvirtinti hipotezę, reikėtų atrasti skirtingus statistinės priklausomybės ryšius tarp valstybės išlaidų apimties ir šalies ekonominio augimo skirtingais laikotarpiais. Kai valstybės išlaidų apimtis yra dar ganėtinai maža, neviršijanti „optimalaus lygio“, priklausomybė tarp valstybės išlaidų apimties ir šalies ekonominio augimo turėtų būti tiesioginė. Tokiu būdu būtų patvirtintas teiginys, kad valstybės išlaidos neturėtų būti „per mažos“. Kai valstybės išlaidų apimtis yra jau ganėtinai didelė, viršijanti „optimalų lygį“,

priklausomybė tarp valstybės išlaidų apimties ir šalies ekonominio augimo turėtų būti atvirkštinė. Tokiu būdu būtų patvirtintas teiginys, kad valstybės išlaidos neturėtų būti „per didelės“, kas ir buvo padaryta tyrimo eigoje. Dėl duomenų trūkumo pirmojo teiginio (valstybės išlaidos neturėtų būti „per mažos“) patvirtinti nebuvo galimybių. Yra tikimybė, jog norint patvirtinti šį teiginį, reikėtų labai senų duomenų, tokio laikotarpio, kai valstybė buvo tik kūrimosi pradžioje. Remiantis 2000 – 2009 metų statistiniais duomenimis ir regresinės lygties pagalba, buvo suformuota Lietuvos atvejui pritaikyta Rahn'o kreivė (parodo priklausomybę tarp valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo tempų), kuri parodė, jog pagal turimus duomenis palankiausia Lietuvos ekonomikos augimui valstybės išlaidų apimtis yra 34% nuo BVP (lydima 13% metiniu BVP augimu).

4. Tiriant priklausomybę tarp valstybės išlaidų struktūros ir BVP pokyčių Lietuvoje, buvo siekiama patvirtinti arba paneigti hipotezes, jog teoriškai produktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai yra produktyvūs faktiškai, teoriškai neproduktyvūs – taip pat neproduktyvūs faktiškai. Hipotezių patvirtinimui/paneigimui buvo naudojami trys analizės būdai: sąryšio tarp kiekvieno valstybės išlaidų elemento paprastųjų pokyčių ir BVP pokyčių nagrinėjimas, sąryšio tarp kiekvieno elemento struktūrinių pokyčių ir BVP pokyčių nagrinėjimas bei kiekvieno valstybės išlaidų elemento vidutinio (ne)produktyvumo lygio nustatymas. Priėmus prielaidą, jog elemento (ne)produktyvumas patvirtinamas, jeigu bent dviejų analizės būdų rezultatai sutampa, buvo nustatyta, kad visi teoriškai neproduktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai (*Bendros valstybės paslaugos, Poilsis, kultūra ir religija* bei *Socialinė apsauga*) yra neproduktyvūs faktiškai, t.y. neturi jokio poveikio arba turi neigiamą poveikį šalies ekonomiam augimui. Analizės metu buvo nustatyta, kad tik du iš septynių teoriškai produktyvių funkcinų valstybės išlaidų elementų yra produktyvūs faktiškai (*Ekonomika* ir *Sveikatos apsauga*), t.y. turi teigiamą poveikį šalies ekonomikai, kiti teoriškai produktyvūs elementai neturi įtakos ekonomikai.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog tyrime naudojami statistiniai duomenys priklauso laikotarpiui, pasižyminčiu ekonominiu cikliškumu, kas galėjo turėti įtaką analizės rezultatams. 2009 metų duomenys, atspindintys pasaulinės finansinės krizės pasekmes, galėjo iškreipti realią situaciją, todėl siūloma ateityje, vykdant tolimesnį tyrimą šia tematika, atskleisti ekonominio cikliškumo įtaką sąryšiui tarp valstybės išlaidų ir šalies ekonominio augimo.

Šiame darbe buvo siekiama atskleisti tikrai valstybės išlaidų poveikį šalies ekonomiam augimui, tačiau, manoma, jog tyrimas būtų naudingesnis, tiriant ne tik lėšų panaudojimo efektyvumą, bet ir lėšų gavimo būdą, todėl vykdant tolimesnius tyrimus, siūloma papildomai tirti ir išlaidų finansavimą.

LIUBIMOVA, Anastasija. (2011) *Valstybės išlaidų įtaka šalies ekonominiam augimui*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas. 68 p.

SANTRAUKA

RAKTINIAI ŽODŽIAI: valstybės išlaidos, šalies ekonominis augimas, Rahn'o kreivė, produktyvios išlaidos, neproduktyvios išlaidos, funkcinė klasifikacija, ekonominė klasifikacija.

Šio darbo tikslas – atskleisti valstybės išlaidų apimties ir struktūros įtaką šalies ekonominiam augimui. Sąryšis tarp valstybės išlaidų ir šalies ekonominio augimo yra dviprasmiškas. Tam tikro lygio valstybės išlaidos yra pageidaujamos sėkmingam ekonomikos vystymuisi. Tačiau pasiekus tam tikrą tašką, valstybės išlaidų augimas yra nepalankus ir pradeda slopinti ekonominį augimą, t.y. valstybės išlaidų apimtis turi būti nei per didelė, nei per maža. Ryšį tarp valstybės išlaidų apimties ir ekonominio augimo paaiškina Rahn'o kreivė. Valstybės išlaidų poveikis šalies ekonominiam augimui stipriai priklauso nuo šalies išsivystymo lygio.

Pagal galimą poveikį šalies ekonominiam augimui, valstybės išlaidos skirstomos į produktyvias (teigiamas poveikis) ir neproduktyvias (neigiamas poveikis). Prie produktyvių išlaidų siūloma priskirti tokius funkcinis valstybės išlaidų elementus kaip gynyba, viešoji tvarka ir visuomenės apsauga, ekonomika, aplinkos apsauga, būstas ir komunalinis ūkis, sveikatos apsauga, švietimas. Prie neproduktyvių išlaidų siūloma priskirti bendras valstybės paslaugas, socialinę apsaugą bei poilsį, kultūrą ir religiją. Didinant produktyvių išlaidų procentinę dalį visų valstybės išlaidų struktūroje, galima pasiekti spartesnio ekonominio augimo. Nustatyta, kad produktyvių ir neproduktyvių išlaidų poveikis ekonominiam augimui taip pat priklauso nuo valdymo kokybės bei išlaidų finansavimo būdo.

Ištyrus priklausomybę tarp valstybės išlaidų apimties ir BVP pokyčių Lietuvoje, buvo nustatyta, kad šalies ekonomika auga sparčiausiai, kai valstybės išlaidos yra ne per didelės, t.y. hipotezė apie optimalųjį valstybės išlaidų lygį, kuriam esant, šalies ekonomika turėtų augti sparčiausiai, buvo patvirtinta dalinai. Pagal turimus duomenis palankiausia Lietuvos ekonomikos augimui valstybės išlaidų apimtis yra 34% nuo BVP (lydima 13% metiniu BVP augimu).

Ištyrus priklausomybę tarp valstybės išlaidų struktūros ir BVP pokyčių Lietuvoje bei nustačius vidutinius (ne)produktyvumo lygius kiekvienam valstybės išlaidų elementui atskirai, buvo nustatyta, kad teoriškai neproduktyvūs funkciniai valstybės išlaidų elementai (bendros valstybės paslaugos, poilsis, kultūra ir religija bei socialinė apsauga) yra neproduktyvūs faktiškai, t.y. neturi jokio poveikio arba turi neigiamą poveikį šalies ekonominiam augimui. Analizės metu buvo nustatyta, kad tik du iš septynių teoriškai produktyvių funkcinis valstybės išlaidų elementų yra

produktyvūs faktiskai (ekonomika ir sveikatos apsauga), t.y. turi teigiamą poveikį šalies ekonomikai, kiti teoriškai produktyvūs elementai neturi įtakos ekonomikai.

SUMMARY

KEYWORDS: public expenditures, economic growth, Rahn curve, productive expenditures, non-productive expenditures, functional classification, economic classification.

The aim of this paper is to reveal how public expenditures volume and composition can contribute to the economic growth. The relation between public expenditures and economic growth is ambiguous. A certain level of public expenditures volume is desirable for the successful economic development of a country. However, at the particular point the increase in public expenditures volume becomes unfavourable and leads to the sluggish rates of economic growth. The Rahn curve explains the relation between public expenditures volume and economic growth rates. The impact of public expenditures on the economic growth depends on the development level of a country.

According to the influence that can be made to the economic growth, public expenditures are classified as productive (positive impact) and non-productive (negative impact). Expenditures on defence, public order and safety, economic affairs, environmental protection, housing and community amenities, health, education are ought to be productive public expenditures. Expenditures on general public services, recreation, culture and religion, social protection are attributed to non-productive public expenditures. The increasing share of productive expenditures in total volume of public expenditures might lead to more rapid rates of the economic growth. However, it was settled that the impact of productive and non-productive expenditures depends on the management quality and the financing way of expenditures.

The analysis of the reliance between public expenditures volume and GDP (Gross Domestic Product) changes in Lithuania enables us to state that the economic growth in a particular country is the most rapid when public expenditures volume is not too big, i.e., the hypothesis about an optimal public expenditures volume that should be supported with the most rapid economic growth is confirmed partly. According to the available data the most favourable (for the economic growth) share of public expenditures in total GDP of Lithuania is about 34%. Such volume of public expenditures is supported by 13% rate of economic growth.

The analysis of the reliance between public expenditures composition and GDP changes in Lithuania and the estimation of average (non-)productivity levels of functional components of public expenditures enables us to state that theoretically non-productive functional components of

public expenditures are non-productive in practice (general public services, recreation, culture and religion, social protection), i.e., they don't have any impact or have negative impact on the economic growth. The conducted analysis enables us to state that only two of seven are productive in practice (economic affairs and health), i.e., they have positive impact on the economic growth. Other theoretically productive functional components of public expenditures don't have any impact on the economic growth.

LITERATŪRA

1. BALDUCCI, Renato. (2005) Public Expenditure and Economic Growth: A critical extension of Barro's (1990) model. *Università Politecnica Delle Marche* [interaktyvus]. no. 240 [žiūrėta 2010 m. gegužės 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dea2.univpm.it/quaderni/pdf/240.pdf>>.
2. BERALDO, Sergio; MENTOLIO, Daniel; TURATI, Gilberto. (2009) Healthy, educated and wealthy: A primer on the impact of public and private welfare expenditures on economic growth. *The Journal of Socio-Economics* [interaktyvus]. vol. 38, no. 6 [žiūrėta 2010 m. kovo 2 d.], p. 946 - 956. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6W5H-4WM7523-1-1&_cdi=6571&_user=5677593&_pii=S1053535709000791&_orig=search&_coverDate=12%2F31%2F2009&_sk=999619993&view=c&wchp=dGLzVtb-zSkWb&md5=74fa6288bd305626de89a7e49de96047&ie=/sdarticle.pdf> ISSN 1053-5357.
3. BLANKINAU, William F.; SIMPSON, Nicole B.; TOMLIANOVICH, Marc. (2007) Public Education Expenditures, Taxation, and Growth: Linking Data to Theory. *The American Economic Review* [interaktyvus]. vol. 97, no. 2 [žiūrėta 2010 m. kovo 2 d.], p. 393 - 397. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/30034482.pdf>> ISSN 0002-8282.
4. BLEANEY, Michael; GEMMELL, Norman; KNELLER, Richard. (2001) Testing the Endogenous Growth Model: Public Expenditure, Taxation and Growth over the Long Run. *The Canadian Journal of Economics* [interaktyvus]. vol. 34, no. 1 [žiūrėta 2010 m. gegužės 25 d.], p. 36 - 57. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2667400.pdf>> ISSN 0008-4085.
5. CHEN, Been-Lon. (2006) Economic growth with an optimal public spending composition. *Oxford Economic Papers* [interaktyvus]. vol. 58, no. 1 [žiūrėta 2010 m. gegužės 25 d.], p. 123 - 136. Prieiga per internetą: <<http://oep.oxfordjournals.org/content/58/1/123.full.pdf+html>> ISSN 1464-3812.
6. COHEN, Jeffrey P.; MORRISON-PAUL, Catherine J. (2004) Public Infrastructure Investment, Interstate Spatial Spillovers and Manufacturing Costs. *The Review of Economics and Statistics* [interaktyvus]. vol. 86, no. 2 [žiūrėta 2010 m. gegužės 25 d.], p. 551 - 560. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/3211646>> ISSN 1530-9142.
7. DAWSON, John E.; STAN, Peter. (1995) Profiling Public Expenditures. *RAND Research Briefs* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB2500/index1.html>.
8. ECONOMIC AND STATISTICAL ADVISER PLANNING DEPARTMENT. (2003) An Economic and Functional Classification of the Haryana Government Budget 2002-2003.

- Publication No. 734 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://esaharyana.gov.in/Data/An%20Economic%20and%20Functional%20Classification%20of%20the%20Budgets%20of%20Municipal%20Committees/2002-03.pdf>>.
9. EUROPOS BENDRIJŲ KOMISIJA. (2005) Konsultacinis dokumentas dėl valstybės pagalbos naujovių diegimo srityje [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0436:FIN:LT:DOC>>.
 10. EUROSTAT. (2009) Government expenditure by function (COFOG) [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/data/database>.
 11. EUROSTAT. (2010) Total general government expenditure (% of GDP) [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. gegužės 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00023>>.
 12. FAN, Shenggen. (2008) Public Expenditures, Growth, and Poverty. Lessons from Developing Countries. *IFPRI Issue Brief 51* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ifpri.org/sites/default/files/publications/ib51.pdf>>.
 13. FERREIRO, Jesus; GARCIA-DEL-VALLE, Teresa M.; GOMEZ, Carmen. (2009) Is the composition of public expenditures converging in EMU countries? *Journal of Post Keynesian Economics* [interaktyvus]. vol. 31, no. 3 [žiūrėta 2010 m. kovo 8 d.], p. 459 – 484. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/bsi/pdf?vid=1&hid=6&sid=ee9722f1-bf7c-4550-8dfd-f1a760f5d288%40sessionmgr14>> ISSN 0160-3477.
 14. FISCAL AFFAIRS DEPARTMENT OF INTERNATIONAL MONETARY FUND. (1995) Unproductive Public Expenditures. A Pragmatic Approach to Policy Analysis. Pamphlet Series No. 48 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/pam/pam48/pam48.pdf>>.
 15. FÖLSTER, Stefan; HENREKSON, Magnus. (2001) Growth effects of government expenditure and taxation in rich countries. *European Economic Review* [interaktyvus]. vol. 45, no. 8 [žiūrėta 2010 m. vasario 12 d.], p. 1501 - 1520. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6V64-43DKRY4-7-6D&_cdi=5804&_user=5677593&_pii=S0014292100000830&_orig=search&_coverDate=08%2F31%2F2001&_sk=999549991&view=c&wchp=dGLbVzW-zSkWb&_valck=1&md5=3ba3edf952f97d057aa4c007ce748c6d&ie=/sdarticle.pdf> ISSN 0014-2921.

16. GANELLI, Giovanni. (2005) The International Effects of Government Spending Composition. IMF Working Paper WP/05/4 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp0504.pdf>>.
17. GEMMELL, Norman. (2006) Long-run Growth and the Composition of Government Spending and Taxes. *Tax Research Institute, University of Nottingham* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. gegužės 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.treasury.govt.nz/publications/media-speeches/guestlectures/pdfs/tgls-gemmell.pdf>>.
18. GHALI, Khalifa H. (1997) Government Spending and Economic Growth in Saudi Arabia. *Journal of Economic Development* [interaktyvus]. vol. 22, no. 2 [žiūrėta 2010 m. gegužės 27 d.], p. 165 – 172. Prieiga per internetą: <<http://www.jed.or.kr/full-text/22-2/Ghali.PDF>>.
19. GHOSH, Sugata; GREGORIOU, Andros. (2008) The composition of government spending and growth: is current or capital spending better? *Oxford Economic Papers* [interaktyvus]. vol. 60, no. 3 [žiūrėta 2010 m. gegužės 25 d.], p. 484 – 516. Prieiga per internetą: <<http://oep.oxfordjournals.org/content/60/3/484.full.pdf+html>> ISSN 1464-3812.
20. GRAY, Cheryl. (2007) Fiscal Policy and Economic Growth in Europe and Central Asia: An Overview. *Fiscal Policy and Economic Growth: Lessons for Eastern Europe and Central Asia* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. kovo 10 d.], p. 1 - 24. Prieiga per internetą: <http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1182288383968/FiscalPolicy&EconomicGrowthinECA_Overview.pdf>.
21. GUPTA, Sanjeev; CLEMENTS, Benedict; BALDACCI, Emanuele; MULAS-GRANADOS, Carlos. (2005) Fiscal policy, expenditure composition and growth in low-income countries. *Journal of International Money and Finance* [interaktyvus]. vol. 24, no. 3 [žiūrėta 2010 m. gegužės 24 d.], p. 441 – 463. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6V9S-4FN2N5X-1-4&_cdi=5906&_user=5677593&_pii=S0261560605000112&_orig=search&_coverDate=04%2F30%2F2005&_sk=999759996&view=c&wchp=dGLbVlz-zSkWz&md5=3088f010c466c85ee3185fbee8f50e56&ie=/sdarticle.pdf> ISSN 0261-5606.
22. GWARTNEY, James; LAWSON, Robert; HOLCOMBE, Randall. (1998) The Size and Functions of Government and Economic Growth. *Joint Economic Committee* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. gegužės 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.redaruba.com/hessels/nl/docs/The%20size%20and%20functions%20of%20government.pdf>>.
23. HAKRO, Ahmed Nawaz. (2009) Size of Government and Growth Rate of Per Capita Income in Selected Asian Developing Economics. *International Research Journal of Finance and*

- Economics* [interaktyvus]. vol. 2009, no. 28 [žiūrėta 2010 m. gegužės 27 d.], p. 52 – 65. Prieiga per internetą: <http://www.eurojournals.com/irjfe_28_05.pdf> ISSN 1450-2887.
24. HANSSON, Par; HENREKSON, Magnus. (1994) A new framework for testing the effect of government spending on growth and productivity. *Public Choice* [interaktyvus]. vol. 81, no. 3-4 [žiūrėta 2010 m. balandžio 17 d.], p. 381 – 401. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com/content/k1023tt26l057216/fulltext.pdf>> ISSN 1573-7101.
25. HJERPPE, Reino; HÄMÄLÄINEN, Pellervo; KIANDER, Jaakko; VIREN, Matti. (2007) Do government expenditures increase private sector productivity?: Cross-country evidence. *International Journal of Social Economics* [interaktyvus]. vol. 34, no. 5 [žiūrėta 2010 m. kovo 2 d.], p. 345 - 360. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewPDF.jsp?contentType=Article&Filename=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/0060340504.pdf>> ISSN 0306-8293.
26. HYMAN, David N. (2008) *Public Finance. A Contemporary Application of Theory to Policy*. 9th ed. Mason: South-Western Cengage Learning. 748 p. ISBN 978-0-324-53735-2.
27. LIETUVOS LAISVOSIOS RINKOS INSTITUTAS. (2006) Analizė "Valstybės išlaidos – pasaulio patirtis ir Lietuvos praktika" [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=4056>.
28. LR FINANSŲ MINISTERIJA. (2010) LR finansų ministro įsakymas dėl finansų ministro 2003 m. liepos 3 d. įsakymo nr. 1K-184 „Dėl LR valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikacijos patvirtinimo“ pakeitimo Nr. 1K-085 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=368236&p_query=&p_tr2=>>.
29. LR FINANSŲ MINISTERIJA. (2010) LR valstybės biudžeto išlaidų sąmatos vykdymo 2009 m. gruodžio 31 d. ataskaita (pagal valstybės funkcijas ir ekonominę klasifikaciją) [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdyto_apyskaitos/Apyskaitos2006/F8.pdf>.
30. LR KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJA. (2009). Lietuva – tarp NATO šalių, kurių išlaidos gynybai mažiausios [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kam.lt/lt/naujienos_874/archyvas_930/ziniu_archyvas_2009_metai/ziniu_archyvas_2009_-_01/lietuva_ndash_tarp_nato_saliu_kuriu_islaidos_gynybai_maziausios.html?pbck=0>.
31. MINISTRY OF FINANCE (REPUBLIC OF SOUTH AFRICA). (2003) Government accounts. National Budget Review [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.finance.gov.za/documents/national%20budget/2003/review/Annexure%20D.pdf>>.

32. MITCHELL, Daniel J. (2005) The Impact of Government Spending on Economic Growth. *Executive Summary Backgrounder* [interaktyvus]. no. 1831 [žiūrėta 2010 m. kovo 8 d.], p. 1 – 18. Prieiga per internetą: <http://www.heritage.org/research/budget/upload/bg_1831.pdf>.
33. NARAYAN, Paresh Kumar; PRASAD, Arti; SINGH, Baljeet. (2008) A test of the Wagner's hypothesis for the Fiji islands. *Applied Economics* [interaktyvus]. vol. 40, no. 21 [žiūrėta 2010 m. gegužės 28 d.], p. 2793 – 2801. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/bsi/pdf?vid=1&hid=6&sid=42a36458-9c25-47d4-af69-34ecbc5d534f%40sessionmgr4>> ISSN 1466-4283.
34. NARAYAN, S. (2006) Trade-off between government deficit and expenditure on social infrastructure. ISAS Insights No. 13 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://se1.isn.ch/serviceengine/Files/ISN/23841/ipublicationdocument_singledocument/EEEE09004-7B41-4B65-81F3-059FCEF3D56A/en/14.pdf>.
35. NUȚĂ, Alina C. (2008) The incidence of public spending on economic growth. *Euro Economica* [interaktyvus]. vol. 20, no. 1 [žiūrėta 2010 m. kovo 9 d.], p. 65 - 68. Prieiga per internetą: <http://www.euroeconomica-danubius.ro/EUROECONOMICA_FINAL/arhiva/8.nuta_a.pdf> ISSN 1582-8859.
36. POTTER, Barry H.; DIAMOND, Jack. (1999) Guidelines for Public Expenditure Management. *International Monetary Fund* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/expend/guide2.htm>>.
37. RIEDL, Brian M. (2010) Why Government Spending Does Not Stimulate Economic Growth: Answering the Critics. *Background* [interaktyvus]. no. 2354 [žiūrėta 2010 m. gegužės 29 d.], p. 1 - 9. Prieiga per internetą: <http://s3.amazonaws.com/thf_media/2010/pdf/bg_2354.pdf>.
38. ROSEN, Harvey S.; GAYER, Ted. (2008) *Public Finance*. 8th ed. New York: The McGraw-Hill Companies, Inc. 596 p. ISBN 978-007-125939-2.
39. SAAD, Wadad; KALAKECH, Kamel. (2009) The Nature of Government Expenditure and its Impact on Sustainable Economic Growth. *Middle Eastern Finance and Economics* [interaktyvus]. vol. 2009, no. 4 [žiūrėta 2010 m. gegužės 27 d.], p. 38 – 47. Prieiga per internetą: <http://www.eurojournals.com/mefe_4_03.pdf> ISSN 1450-2889.
40. SATTAR, Zaidi. (1993) Public Expenditure and Economic Performance: A Comparison of Developed and Low-income Developing Economies. *Journal of International Development* [interaktyvus]. vol. 5, no. 1 [žiūrėta 2010 m. kovo 8 d.], p. 27 – 49. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/bsi/pdf?vid=1&hid=6&sid=32581958-f463-4100-a820-4c8f9f062111%40sessionmgr12>> ISSN 1099-1328.

41. SENJUR, Marjan. (1996) Public expenditure rate and economic growth. *International Journal of Social Economics* [interaktyvus]. vol. 23, no. 10/11 [žiūrėta 2010 m. kovo 2 d.], p. 236 - 246. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewPDF.jsp?contentType=Article&Filename=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/0060231015.pdf>> ISSN 0306-8293.
42. SINGH, Balvir; SAHNI, Balbir S. (1984) Causality Between Public Expenditure and National Income. *The Review of Economics and Statistics* [interaktyvus]. vol. 66, no. 4 [žiūrėta 2010 m. gegužės 25 d.], p. 630 – 644. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/pss/1935987>> ISSN 1530-9142.
43. SJÖBERG, Peter. (2003) Government Expenditures: Effect on Economic Growth. The Case of Sweden 1960-2001. *Lulea University of Technology* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://epubl.luth.se/1404-5508/2003/130/LTU-SHU-EX-03130-SE.pdf>>.
44. SOUMYA, Alamuru. (2009) Is Chronic Fiscal Deficit Harmful to Growth. *ICRIER Macro perspectives and updates* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.icrier.org/page.asp?MenuID=699&SubCatId=700&SubSubCatId=707>>.
45. STATISTIKOS DEPARTAMENTAS PRIE LRV. (2011) Bendrasis vidaus produktas (BVP). Požymiai, metai [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selecttable/omrade0.asp?SubjectCode=S2&PLanguage=0&ShowNews=OFF>>.
46. STATISTIKOS DEPARTAMENTAS PRIE LRV. (2009) Lietuvos statistikos metraštis 2009 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. vasario 23 d.], p. 1 - 704. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/uploads/metraštis/LSM_2009.pdf> ISSN 2029-3631.
47. STATISTIKOS DEPARTAMENTAS PRIE LRV. (2011) Valdžios sektoriaus išlaidos. Požymiai: sandoris, Valstybės funkcijų klasifikatorius (COFOG), institucinis sektorius [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selecttable/omrade0.asp?SubjectCode=S2&PLanguage=0&ShowNews=OFF>>.
48. STRAUB, Roland; TCHAKAROV, Ivan. (2007) Assessing the Impact of a Change in the Composition of Public Spending: A DSGE Approach. *IMF Working Paper* WP/07/168 [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. gegužės 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://books.google.co.uk/books?id=A7QZ6iwQQ38C&pg=PA7&lpg=PA7&dq=public+spending+composition+productive&source=bl&ots=9--FgQpuGn&sig=wLaQYkP9HI5CcSzh4ljBk7Jy0SY&hl=en&ei=eQzgS7gnz_g5ksSk5Qg&sa=>

X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CBIQ6AEwAzgU#v=onepage&q=public%20spending%20composition%20productive&f=false>.

49. SUDERSANAN, C.N.; CHAWLA, K.L.; CHAWLA UMAMEDURY, A.S.; RAO, G.S.; KAMRA, S.P. (2008) Classification of Government Expenditure. *Block-3: Budgeting and Budgetary Systems – II* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. kovo 16 d.], p. 5 - 13. Prieiga per internetą: <<http://www.egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/25358/1/Unit-9.pdf>>.
50. VAINIENĖ, Rūta. (2009) Ar rinka griaua valstybę. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5396>.
51. VENTELOU, Bruno; BRY, Xavier. (2006) The role of public spending in economic growth: Envelopment methods. *Journal of Policy Modeling* [interaktyvus]. vol. 28, no. 4 [žiūrėta 2010 m. gegužės 24 d.], p. 403 – 413. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIimg&_imagekey=B6V82-4HPD9T6-2-J&_cdi=5858&_user=5677593&_pii=S0161893805001365&_orig=search&_coverDate=05%2F31%2F2006&_sk=999719995&view=c&wchp=dGLzVzz-zSkWb&md5=0e43ca6f8e18adc264b29a9c3c65c648&ie=/sdarticle.pdf> ISSN 0161-8938.
52. ГРЕКОВ, Игорь. (2009) Об оптимальной структуре государственных расходов. *Управление общественными и экономическими системами* [interaktyvus]. vol. 13, no. 1 [žiūrėta 2010 m. vasario 13 d.], p. 1 - 33. Prieiga per internetą: <http://www.bali.ostu.ru/umc/arhiv/2009/1/grekov_1.pdf>.
53. КОЛОСНИЦЫНА, М. (2003) Экономика общественного сектора: государственные расходы. *Экономический журнал ВШЭ* [interaktyvus]. vol. 7, no. 2 [žiūrėta 2010 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ecsocman.edu.ru/images/pubs/2004/08/26/0000174423/07_02_05.pdf>.
54. ОСАДЧАЯ, И. (2005) Экономический рост, распределение доходов и политика государства. *Наука и жизнь* [interaktyvus]. no. 2 [žiūrėta 2010 m. gegužės 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nkj.ru/archive/articles/863/>>.
55. ПЕРЕПЁЛКИН, Вячеслав. (2008) Эволюция субсидий как инструмента проведения структурной политики в странах Европейского союза. *Журнал международного права и международных отношений* [interaktyvus]. No. 3 [žiūrėta 2010 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1436&Itemid=215>.
56. СТЕПАНОВ, В. (2006) Статистика государственных финансов, налогов и бюджета, денежного обращения и кредита. Статистика: Часть 2. *Московский институт экономики,*

менеджмента и права [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą:
<http://e-college.ru/xbooks/xbook056/book/index/index.html?part-007*page.htm>.

57. ФОЗЗАРД, Адриан; ХОЛМС, Малькольм; КЛЮГМАН, Джени; УИТЕРС, Кейт. (2002) *Государственные расходы* [interaktyvus], [žiūrėta 2010 m. vasario 13 d.], p. 1 - 57. Prieiga per internetą: <http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/383606-1205334112622/4768783-1205337114531/11067_pubspend_ru.pdf>.

PRIEDAI

1 PRIEDAS - Funkcinių valstybės išlaidų elementų produktyvumo / neproduktyvumo lygių nustatymas pagal ekonominius elementus

2 PRIEDAS - Straipsnio „Valstybės išlaidų apimties ir struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui“ kopija

3 PRIEDAS - Straipsnio „Funkcinių valstybės išlaidų elementų ekonominės struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui“ kopija.

1 PRIEDAS

Funkcinių valstybės išlaidų elementų produktyvumo / neproduktyvumo lygių nustatymas pagal ekonominius elementus

Funkciniai elementai Ekonominiai elementai	NEPRODUKTYVIOS IŠLAIDOS			PRODUKTYVIOS IŠLAIDOS						
	Bendros valstybės paslaugos	Poilsis, kultūra ir religija	Socialinė apsauga	Gynyba	Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	Ekonomika	Aplinkos apsauga	Būstas ir komunalinis ūkis	Sveikatos apsauga	Švietimas
Darbo užmokestis ir socialinis draudimas	-	-	-							
Prekių ir paslaugų naudojimas	-	-	-							
Turto išlaidos	-	-	-							
Subsidijos	-	-	-							
Dotacijos	-	-	-							
Įmokos į ES biudžetą				Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus
Socialinės išmokos	-	-	-							
Kitos išlaidos				Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus
Pervedamos ES finansinės paramos ir bendrojo finansavimo lėšos				Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus	Neutralus
Sandoriai dėl materialiojo ir nematerialiojo turto bei finansinių įsipareigojimų vykdymas				+	+	+	+	+	+	+

Šaltinis: sudaryta autorės.

2 PRIEDAS

Straipsnio „Valstybės išlaidų apimtys ir struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui“ kopija. Straipsnis publikuotas moksliniame žurnale „Taikomoji Ekonomika: Sisteminiai tyrimai“ numeryje 4.1 (Tomas 4, Nr.1, 2010), p. 53-68, ISSN 1822-7996.

3 PRIEDAS

Straipsnio „Funkcinių valstybės išlaidų elementų ekonominės struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui“ kopija. Straipsnis publikuotas moksliniame žurnale „Vadyba“ numeryje 1(17), 2010, p. 61-68, ISSN 1648-7974.